

κρισιν πανταχοῦ γίνεσθαι^{c)} μετὰ^{d)} τὴν νεαρὰν διά-
ταξιν τὴν κελεύουσαν μεθ' ὅρκων γίνεσθαι τὰς τῶν
γραμμάτων συγκρίσεις.

ἔαν ἐναγομένος τις] Ἐάν τις ἐν συμβολαίοις τὴν
ἰδίαν χεῖρα ἀρνούμενος ἐλεγχθῆ ἀπὸ συγκρίσεως ἰδικῶν γραμ-
μάτων, προστιμᾶται νομίματα κδ. εἰ δὲ ἀπὸ μαρτυρίας ἢ
ἄλλως ἀπλῶς ἐγγράφου παραγωγῆς δειχθῆ ψευδομένος, κατα-
δικάζεται ἐπὶ τῷ ζητούμενῳ πρὸς τῷ δίδοναι τὰ κδ. νομί-
ματα, μηδὲ ἀναργυρίας παραγραφῆς ἀξιούμενος. ὑπέξελε τὸν
ἐπίτροπον καὶ τὸν κορυφαῖον. οὗτοι γὰρ τοῦτο ποιοῦντες
προστιμῶνται μη. νομίματα ἀπὸ τελείας ἀποδείξεως^{ad)} ἔχουσι
μέντοι γε οἱ κηδεμονούμενοι τῆς^{ad)} ἀναργυρίας παραγραφῆς.
ἀνάγνωθι βιβ. θ'. τιτ. κη'. διατ. ιδ'. καὶ ταῦτα μὲν ἢ πρὸς
τὸ παλαιὸν κρατοῦν. κελεύει γὰρ ἡ νεαρὰ, τὸν ἀρνούμενον
τὴν ἰδίαν χεῖρα διπλοῦν ποσὸν τῶν ἐν συμβολαίῳ ἐγκριμένων
ἀπαιτεῖσθαι ἀδιασίτως. ἴσθι δὲ ἔξωθεν, ὅτι κατὰ πρόλη-
ψιν πιστεύεται τὰ ἐν συμβολαίῳ ὄντα, εἰ μὴ ἄρα ἀποδείξῃ ὁ
χειρογραφῆσας, ὅτι οὐ παρῆν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ κατ' ἐκείνον
τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ γέγονε τὸ συμβόλαιον, ὡς κεῖται βιβ. η'.
τιτ. λη'. διατ. ιδ'. πλὴν μὴ λάθῃ σε ἡ β'. διατάξεις τοῦ κβ'.
τιτ. τοῦ θ'. βιβ. λέγουσα, τὸν ἀρνούμενον τὴν ἰδίαν χεῖρα
ὡς πλαστογράφον εὐθύνεσθαι, δηλονότι μετὰ τὰς ἀποδείξεις.
ἀνάγνωθι τὴν κδ. διατ. τοῦ παρόντος τιτ. [Sch. x. III. 75.]

Κεῖται ταῦτα βιβ. κγ'. τιτ. α'. κεφ. ζ'. ἐκ τῆς η'. νεαρῆς
κεφ. η'. εἰ δὲ καὶ ὁ φεῖγων προκομίσειε γραφῆν τοῦ δια-
κοητος, εἴτα ἐκείνος ταῦτα ἀρνηθῆν, ὁ δὲ συσταῖη τοῦτοις,
μὴ μόνον ἐκεῖνο λογιζέσθω, περὶ οὗ τα τῆς ἀρνησεως ἦν, ἀλλὰ
καὶ τοσοῦτον ἕτερον προσκατατίθεται. κἀνατιῦθα δὲ ὁ περὶ
τῆς τῶν ὅρκων δόσεως ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνάγοντος εἰσαγέ-
σθω λόγος. εἰ δὲ ἡ δίκη πραγματικὴ διὰ κηδεμόνων (οἷα κἀνε-
στῶσα προσώπων, ἢ κηδεμόνων δέεται), τὰς τοιαύτας τῶν
ἀρνήσεων ποινάς, ὅταν ἐπ' οἰκείους αὐτῶν τῶν κηδεμόνων
γένοιτο γραμμάται, μὴ κατὰ κηδεμονομένων, ἀλλὰ κατ'
αὐτῶν φέρεσθαι τῶν τὴν ἀσχημονα τε καὶ ἀπερητῆ ταύτην
ἀρνήσιν ποιησαμένων. εἰ δὲ τις ἐτέρας καταδικῆς αὐξήσῃς ἢ
εἰς τὸ διπλασιον, ἢ εἰς τὸ τριπλασιον, ἢ εἰς τὸ τετραπλασιον
παρὰ τῶν ἀρχαίων νόμων ἢ τῶν βασιλικῶν εἰσῆκται διατά-
ξεων, μενέτω μὲν ἐκείνη κατὰ τὸ οἰκείον σχῆμα, καθάπερ
αὐτὴν ἡμεῖς ἐν τοῖς ἡμετέροις ἰνοπιτοῦν. τε καὶ διγέστοις, καὶ
τῷ τῶν διατάξεων ἐνομοθετήσαμεν βιβ. τὸ δὲ νῦν τοῦτο
προσθήκη τοῖς προτέροις ἔστω. [Sch. x. III. 75. sq.]

ἀπὸ συγκρίσεως] Νόησον τὴν σύγκρισιν γίνεσθαι
κατὰ παρατήρησιν τὴν ἐν ἀρχῇ ῥηθεῖσαν τοῦ γ. τιτ. τοῦτου
τοῦ βιβ. ἢ γὰρ ἀγορεύον ἦν, καὶ ὀφείλει γενέσθαι σύγκρισις,
ἢ καὶ εἶχε τριῶν ὑπογραφῶν, καὶ πάλιν ὀφείλει γενέσθαι
σύγκρισις. ἀνάγνωθι καὶ τὸν δ. τιτ. τοῦτου τοῦ βιβ. [Sch. y.
III. 76.]

Τοῦτο λέγω δὴ, τὸ ἀπὸ ἐτέρας αὐτοῦ χειρὸς ἐν ἰδιογράφῳ
κεχαρμένῃς ἐλέγχεσθαι τὸν ἀρνούμενον, ἀναρῆθῆ ἢ ἀρχῇ
τοῦ τρίτου τίτλου τοῦ παρόντος βιβ. νομοθετῶν ἀπὸ τοιού-
των χειρογράφων ἐλέγχεσθαι, ἐόντων καὶ τριῶν μαρτύρων
ἀξιοπίστων ὑπογραφῶν, ἐτέρωσ δὲ μηδαμῶς. ἀλλὰ καὶ τὸ β'.
κεφ. τοῦ δ. τιτ. ἐν τῷ τέλει φησὶν, οὐκ ἀποβλήτου παντελῶς
καὶ τῆς τῶν γραμμάτων ἐξετάσεως οὐσης, ἀλλὰ μόνῃς οὐκ
ἀρκούσης, τῇ δὲ προσθήκῃ τῶν μαρτύρων βεβαιουμένης. [Sch.
y. III. 76.]

ἔαν δὲ ἡ συμβολαιογράφος] Σημείωσαι, ἐπὶ ποίῳ
θέματι πιστεύεται ὁ ταβουλαριος. ζητεῖ καὶ βιβ. ν'. τιτ. ιε'.
κεφ. β'. καὶ εὐρήσεις ἐν ἐκείνῳ πιστευομένους τοὺς ταβουλα-
ριους πάντως δύο, ὡς ἐξ ὁμοίου ἔστιν εἰπεῖν, ἦτοι τοῦ ιβ'.
κεφ. τοῦ α. τιτ. τοῦ κβ'. βιβ. ἐν μέντοι τῷ τρίτῳ κεφ. τοῦ
δ. τιτ. τοῦ μ'. βιβ. οὐ πιστεύονται μόνοι οἱ ταβουλαριοι.
[Sch. z. III. 76.]

παρέχειν αὐτοὺς κδ. νόμους] Τοῦτο ἀναρῆθῆ
ἢ ἡ^{c)} νεαρὰ, ἢν καὶ ἀνάγνωθι, καὶ μαθήσῃ τὸ σήμερον
κρατοῦν, ἥτις κεῖται ἐν τῷ ζ'. κεφ. τοῦ α. τιτ. τοῦ κγ'. βιβ.
ἐν ἡ τὸ περὶ τῶν κδ. νομισμάτων ἀνηρέθη, καὶ ἀντεκλήθη
τὸ τετραπλασιον τοῦ περιεχομένου ποσοῦ τῷ ἐγγράφῳ. [Sch. a.
III. 76.]

τοῖς ἐπιτροπευομένοις] Ἐνατιῦθα οἶμαι ἀρμόζειν

1) si quis conventus] Si quis in instrumentis
manum suam negaverit, et convictus sit comparatione
literarum propriarum, damnatur in aureos XXIV. Si
vero testibus aut alia scripta productione mandacii con-
victus sit, praeter poenam XXIV aureorum damnatur
in id, quod petitur, denegata ei exceptione non nume-
ratae pecuniae. Excipias tutorem et curatorem. Hi
enim hoc facientes damnantur in aureos XLVIII, si
plena probatio sit: praeter tamen hi, qui in tutela vel
curatione sunt, exceptionem non numeratae pecuniae.
Lege lib. 9. tit. 28. const. 19. Atque haec quidem secun-
dum ius, quod olim obtinebat. Nam Novella iubet, ab
eo, qui manum suam infitiat, duplum eius quantita-
tis, quae cautione continetur, exigi indistincte. Scias
autem extrinsecus, ex praesumptione fidem adhiberi iis,
quae instrumento continentur, nisi is, qui cautionem
emissit, approbaverit, se eo tempore, quo conficiebatur
instrumentum, in eo loco non fuisse, ut est in lib. 8.
tit. 38. const. 14. Verum non te lateat const. 2. tit. 22.
lib. 9. quae dicit, eum, qui manum suam negat, quasi
falsarium teneri, post probationes scilicet. Lege const.
24. huius tit.

Haec posita sunt lib. 23. tit. 1. cap. 60. ex Nov. 18.
cap. 8. Sed etsi reus scripturam actoris protulerit,
eamque suam esse actor negaverit, ille vero comprobet,
non solum illud debito reputetur, quod infitiatum est,
sed etiam alterum tantum adiciat. Et hic quoque sacra-
menti ratio eadem in actoris quoque persona habeatur.
Quodsi lis per tutores vel curatores ventiletur (cum lis
sit personarum, quae tutoribus vel curatoribus egent),
eiusmodi infitiationis poenae, cum tutores vel curato-
res literas suas abnuerint, non his, qui sub tutela vel
curatione degunt, sed his irrogentur, quia ad hanc in-
honestam et improbam infitiationem processerunt. Si
quod vero aliud condemnationis augmentum vel in dup-
lum, vel triplum, vel quadruplum a veteribus legibus
aut principalibus constitutionibus inductum est, in sua
firmitate permaneat, sicut nos id in Institutionibus nos-
tris, et Digestis, nec non Constitutionum Codice sanxi-
mus. Quod vero nunc statuimus, id additamentum sit
prioribus.

2) ex comparatione] Intellige, comparationem
fieri secundum observationem dictam initio tit. 3. huius
libri. Vel enim forense est instrumentum, et comparatio
fieri debet, vel etiam trium testium subscriptiones
habet, et rursus collatio fieri debet. Lege et tit. 4.
huius libri.

Hoc autem, quod hic cavetur, eum, qui inficiatur
manum suam, convinci alia eiusdem manu in instru-
mento posita, abrogatum est initio tit. 3. huius libri,
quo statuitur, ex eiusmodi chirographis eum convinci,
quae et trium testium idoneorum subscriptiones ha-
beant, nec vero alio modo. Sed et cap. 2. tit. 4. in fine
ait: non quod discussio scripturae prorsus improbanda
sit, sed quia sola non sufficit, et accessione testium
confirmanda est.

3) si vero vel tabellio] Nota, quo casu cre-
datur tabulario. Quaere et lib. 50. tit. 15. cap. 2. et in-
venies ibi quoque credi tabulariis saltem duobus, ut
a simili dicere licet, sive ex cap. 12. tit. 1. lib. 22. In
tertio tamen cap. tit. 4. lib. 41. solis tabulariis non cre-
ditur.

4) ipsi XXIV aureos praestent] Hoc abrogat
Novella 18. quam et lege, et discas, quod hodie obti-
net: extat autem in cap. 60. tit. 1. lib. 23. qua id, quod
de XXIV aureis constitutum fuerat, sublatum est, et
vice eorum introductum est quadruplum quantitatis,
quae scripto continetur.

5) personae, quae in tutela] Huc puto com-

e) Syn. γενέσθαι. d) Syn. κατά. dd) Delendum τῆς. e) Fabr. η'. in versione 18.

προσφόρος τὸν ρ' λη'. κανόνα τοῦ τρίτου τιτ. τοῦ βιβ. β'. λέγοντα. Ἐἴτε ευπορός ἐστιν ὁ ἐπίτροπος, εἴτε μή, ὁ δόλος αὐτοῦ τὸν ὄρφανόν οὐ βιάπτει. [Sch. b. III. 76.]

L. 17. ος'. Ἡ διάταξις κελεύει, τὰς πράξεις καὶ ἐναλλαγὰς καὶ δωρεὰς ἐλάττους τῶν φ'. νομισμάτων, καὶ δόσεις ἀρραβίωνων, καὶ πάντα τὰ ἐγγράφως γεινόμενα συναλλάγματα, καὶ τὰς ἐγγράφως διαλύσεις μὴ ἀλλως ἐρῶσθαι, ἔαν μὴ εἰς καθαρὸν ἐνεχθῶσι^{f)} καὶ ὑπογραφῶσι παρὰ τῶν μερῶν· καὶ εἰ διὰ συμβολαιογράφου γίνονται τὰ ἐγγράφα, λάβωσι καὶ τὸ τοῦ συμβολαιογράφου τέλεσμα. κελεύει δὲ καὶ τοὺς ἀρραβίωνας φύσιν ἔχειν σιωπηρῶς τοιαύτην, ἵνα, εἴτε ὁ δεδωκὼς μὴ πληροῖ τὸ συνάλλαγμα, πᾶσι τρόποις ἐκπίπτῃ τῶν ἀρραβίωνων· εἴτε ὁ λαβὼν μὴ πληροῖ, πᾶσι τρόποις διπλάσιον ἀποδίδωσι.

Ἡ διάταξις κελεύει] Θεοδώρου. Οὔτε πρᾶσι, οὔτε ἐναλλαγῇ, οὔτε δωρεᾷ δεομένη πράξεως ὑπομνημάτων, οὔτε δόσεις ἀρραβίωνων, οὔτε διάλυσις, οὔτε οἰονδηποτε ἐγγράφον συναλλάγμα, εἰ μὴ πληρωθῇ, καὶ καθαρογραφῇ, καὶ ἀπολυθῇ, καὶ σχῆ τὴν τοῦ ταβελλιῶνος κομπλατίωνα, ἐρῶται. ἀνάγνωθι τὴν ιε'. τοῦ λη'. τιτ. τοῦ παρόντος βιβ. διατ. καὶ βιβ. γ'. τιτ. νς. διατ. ι. καὶ κ. ὁ δεδωκὼς τῷ πρᾶτῃ ἀρραβίωνας, εἰ μεταμεληθῇ, ἀπόλλυται, ἂ δέδωκεν· ὁ δὲ ἀγοραστής^{g)} ἀναδίδωσιν ἐν διπλῷ, ἂ ἐδέξατο. ὁμοιον περὶ ἀρραβίωνων γαιμικῶν εἰρηται ἐν τῷ ἐξῆς ε'. βιβ. τιτ. α'. διατ. ε'. ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὴν α'. διατ. τοῦ πεντηκοστοῦ τετάστου τιτ. τοῦ προκειμένου δ'. βιβ. λέγουσαν, δύνασθαι τὸν ἀγοραστήν συμφωνεῖν, ὥστε τῶν ἀρραβίωνων ἐκπεσεῖν μὴ παρεχόντα ἐντὸς ἡλῆς προθεσμίας τὸ δόξαν τιμημα. [Sch. c. III. 77.]

Θαλελαίου. Ἐπειδὴ ἡ πρᾶσις ἐξ αὐτοῦ τοῦ συμφώνου συνίσταται, καὶ ἀγράφως, καὶ ἐγγράφως ἐγίνετο, καὶ ἡ δωρεᾷ ἢ μετὰ τὴν κερῶν διατ. ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπαγγελίας εἴξε τὴν ἰσχύν, εἰ ἢ ἦταν φ'. νομισμάτων, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ περμουτατίων καὶ ἡ τῶν ἀρραβίωνων δόσεις, ἢ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀγραφῶν δόσεως ἰσχυεῖ, διάταξις βούλεται, εἰ μὲν ἀγράφως θέλουσι γενέσθαι τὸ συνάλλαγμα, πάντα ταῦτα ἀγράφως ἐρῶσθαι· εἰ δὲ ἐγγράφως ἦρεσαν αὐτὸ τὸ συνάλλαγμα προαχθῆναι, τότε φυλάττεσθαι τὰ ἐν αὐτῇ δηγορευμένα. [Sch. c. III. 77.]

τῶν φ'. νομισμάτων] Καλῶς τὸ ἐλάττονας τῶν φ. γ'. εἰ γὰρ ὑπὲρ τὰ φ'. νομισμάτα εἰσιν, οὐ κρατοῦσιν, εἰ μὴ ὑπομνημάτα γένωνται καὶ ἐγγράφως τελεσθῶσιν, ὡς βιβ. μς. τιτ. α'. κεφ. ες'. πλὴν τοῦτο, ὅταν πρὸς ἰδιώτας γένωνται. [Sch. d. III. 77.]

Τοῦ κατὰ πόδας ἔχοντος, ἢ τὰς δωρεὰς, ὡς ἐν ὑπομνηματι ἐμφανίζεω ἐπάναγκες οὐκ ἐστίν, ἐμνηνεύων τὸ ὄητόν ὁ Θαλελαῖος φησιν· εἰ γὰρ χρῆ τὴν δωρεᾶν ἐμφανισθῆναι, οὐδὲ τὰ ἐν διατάξει μόνη, κείμενα ἀρκοῦσιν, εἰ μὴ καὶ πρᾶξις γένηται τῶν ὑπομνημάτων. σημείωσαι διαφορᾶν τῆς ἐγγράφου πράξεως πρὸς τὴν ἀγραφῶν, ὅτι ἡ μὲν ἐγγράφως συνίσταται κατὰ τὴν παρούσαν διάταξιν· ἡ δὲ ἀγράφως ἅμα τῷ συμφωνηθῆναι τὸ τιμημα συνίσταται, ὡς βιβ. ιθ'. τιτ. α'. κεφ. μβ'. ζῆται καὶ βιβ. γ'. τιτ. κγ'. τῶν ἰστυτ. σημείωσαι, ὅτι τὰ ἐγγράφως συνδόμενα γενέσθαι συναλλάγματα οὐκ ἄλλως ἐρῶνται, εἰ μὴ γένωνται τὰ ἐγγράφα, καὶ ὑπογραφῶσι καὶ ἀπολυθῶσι. ζῆται καὶ βιβ. κδ'. τιτ. ε'. κεφ. κγ'. καὶ τὴν ἐπίσημο παραγραφῆν. φησὶ δὲ ὁ κγ'. τιτ. τῆς γ'. τῶν ἰστυτοῦ. περὶ τὰς ἀρχὰς οὕτως· Ἐπὶ δὲ τῆς ἐγγράφου γενομένης πράξεως οὐκ ἐτέρως τὸ τέλος προσγίνεσθαι λεγομεν τῇ πρᾶσι καὶ τῇ ἀγορασίᾳ, εἰ μὴ καὶ τὰ συμβόλαια τῆς πράξεως συγγραφῆ, ἢ οἰκεία χειρὶ τοῦ πιπρασκόντος, ἢ ὑπὸ τοῦ ἐτέρου μὲν γραφῆ, ὑπογραφή δὲ ὁ πιπρασκόν· εἰ δὲ διὰ ταβελλιῶνος γίνεται, εἰ μὴ καὶ κομπλατίων παρικολουθῆσιν ἡγησαμένης τῆς ὑπογραφῆς, καὶ ἀπολυθῇ τὰ συμβόλαια τοῖς μερῶσιν. ἐν ὅσῳ γὰρ ἔλλειπει τὸ τούτων, καὶ μεταμελεῖ μὴ γένησεται, καὶ δύναται ὁ πρᾶτης ἢ ὁ ἀγοραστής ἀζημίως ἀναχωρεῖν ἀπὸ τοῦ συναλλάγματος. ἀνάγνωθι καὶ βιβ. ια'. τιτ. β'. κεφ. κ'. καὶ τὴν ἐκεῖ β'. παραγραφῆν τοῦ Θαλελαίου ἔχουσαν οὕτως· Σημείωσαι, ὅτι καὶ ἀγράφως διάλυσις ἐρῶται. ὁμοία ἐν τούτῳ τῷ τιτ. ἢ κη'. διατ. ἀλλ' οὕτως νόσον ταύτας τὰς διατάξεις, ἐάν ἐξ ἀρχῆς ἔδοξε καὶ συνεφωνηθῆ, ἀγραφῶν μείναι τὴν

mode referri posse regulam 198. tit. 3. lib. 2. dicentem: Sive tutor solvendo est, sive non, dolus eius pupillo non nocet.

LXXVI. Constitutio iubet¹⁾, venditiones et permutaciones et donationes minores quingentis solidis²⁾, et donationes arrharum, et omnes contractus, qui scriptura conficiuntur, et transactiones in scriptis habitas non aliter valere, quam si in mundum redigantur et subscribantur a partibus: et si per tabellionem instrumenta fiant, etiam completiones tabularii accipiant. Iubet autem, arrhas tacite naturam habere eiusmodi, ut, sive is, qui dedit, contractum non impleverit, omnibus modis arrhis cadat: sive is, qui accipit, non impleat, omnimodo duplum reddat.

1) constitutio iubet] Theodori. Neque venditio, neque permutatio, neque donatio, quam actis insinuari necesse est, neque datio arrharum, neque transactio, neque quilibet contractus, qui scripto fit, nisi impletus sit, et in mundum redactus, et absolutus, et tabellionis completionem habuerit, valet. Lege const. 15. tit. 38. huius lib. et lib. 50. tit. 56. const. 10. et 20. Qui arrham dedit venditori, si eum poenituerit, amittit, quae dedit: venditor vero in duplum reddit, quae accipit. Idem de arrhis sponsalitiis dicitur libro sequente 5. tit. 1. const. 5. Lege et const. 1. tit. 54. huius libri 4. dicentem, emtorem pacisci posse, ut, si intra certum diem pretium statutum non exsolverit, arrhas perdat.

Thalelaei. Quoniam venditio consensu constat, sive sine scripto fiat, sive ex scripto, et donatio, quae post novam constitutionem ex ipsa pollicitatione vim habet, si minor sit quingentis aureis, item permutatio, et arrharum datio, quae ex ipsa datione sine scripto facta valet: constitutio vult, si quidem sine scripto contractum fieri velint, haec omnia sine scriptis valere: si vero placuerit, contractum in scripto fieri, tunc servari, quae in ea sancita sunt.

2) quingentis solidis] Recte ait, *minores quingentis solidis*: nam si quingentis maiores sint, non valet, nisi acta conficiantur et ex scripto perficiantur, ut lib. 47. tit. 1. cap. 66. Verum hoc obtinet, cum in privatos collatae sint.

Quod habetur in textu, *vel donationes, quas actis intimari non est necesse*, Thalelaeus sic interpretatur: nam si donationem intimari necesse sit, nec quae in constitutione sola posita sunt, sufficiunt, nisi et actis insinuentur. Nota differentiam emtionis sine scriptis habitae et eius, quae ex scripto fit: quod in scriptis habita contrahitur secundum hanc distinctionem: ea vero, quae sine scripto fit, statim ac de pretio convenerit, consistit, ut lib. 19. tit. 1. cap. 42. Quaere et lib. 3. tit. 23. Institut. Nota, contractus, quos in scripto fieri placuit, non aliter valere, quam si instrumenta conficiantur, subscribantur et absolvantur. Quaere et lib. 24. tit. 6. cap. 23. et ibi adnotationem. Ait autem tit. 23. lib. 3. Institut. circa initium sic: In ea vero venditione, quae ex scripto conficitur, non aliter perfectam esse dicimus emtionem et venditionem, nisi et instrumenta venditionis fuerint conscripta, vel manu propria venditoris, vel ab alio quidem scripta, a venditore autem subscripta: sin autem per tabellionem conficiantur, nisi et completo secuta sit praecedente subscriptione, et instrumenta a partibus absoluta fuerint. Nam quamdiu aliquid horum deest, et poenitentiae locus erit, et potest emtor aut venditor impune a contractu recedere. Lege et lib. 11. tit. 2. cap. 21. et ibi secundam Thalelaei adnotationem, quae sic habet: Nota, transactionem etiam sine scriptis habitam valere. Ei similis est in hoc tit. const. 28. Sed has constitutiones

f) Fabr. ἐνεχθῶσι. g) πρᾶτης legendum.

διάλυσιν. εἰ γὰρ ὁ σκοπὸς ἦν τῶν διαλυμένων, ἔγγραφον γενέσθαι τὴν διάλυσιν, προσελέχθησαν δὲ ἀλλήλοις καὶ συννεφρονήθη, ὅπως ὀφείλει γενέσθαι τὸ ἔγγραφον, ἢ καὶ σχεδῶν γέγονε καὶ πρωτότυπα τῆς ἐγγράφου διαλύσεως, ἢ καὶ καθαρὸς μὲν γέγονεν ὁ τῆς διαλύσεως χάριτις, οὐπω δὲ ὑπέγραψαν, ἢ ὑπέγραψαν μὲν, οὐκ ἐτέλεσε δὲ τὸν χάριτιν ὁ νομικός, ἢ καὶ ἐτέλεσθη, οὐκ ἀπέλυσαν δὲ αὐτὸν ἀλλήλοις οἱ διαλυσάμενοι· οὐδέποτε ἔρωται ἢ τοιαυτῆ διάλυσιν ἀπὸ διατάξεως τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως ἡμῶν κειμένης ἐν τῷ δ. βιβ. τοῦ κωδ. ^{h)} διατ. ιζ'. συναγαγὼν οὖν ἐκ τούτων καὶ μάλιστα τοῦ τιτ. ἰνστιτ. εἰπέ, ὅτι τὸ πᾶν τῆς συστάσεως τῶν ἐγγράφων ἢ παρὰ τῶν μερῶν ἀπόλλυσις ἐνεργεῖ· ταύτης γὰρ μὴ ἐπιπολοῦσθαι οὐδ' ἐν τῶν λοιπῶν παρατήρημα ἰσχύει. ἀνάγνωθι καὶ τὸ ε. στοιχεῖον τοῦ Γαριδά ἔχον οὕτως· Ἔστι καὶ ἄγραφος πρῶσις καὶ ἔγγραφος· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς ἔγγραφου οὐχ ἑτέρως τὸ τέλος ἔχει, εἰ μὴ καὶ τὸ συμβολαῖον τῆς πράσεως ἀναγραφῆ, καὶ εἰς καθαρὸν ἐνεχθῆ, καὶ ὑπογραφή παρὰ μερῶν· εἰ δὲ καὶ διὰ συμβολαιογράφου γίνεται τὸ ἔγγραφον, λάβη καὶ τὸ τέλοςμα ἢ κομπλιτόνα, ὅτι ὁ δὲ δὲνα ἐτέλεσεν. ἐν ὅσῳ γὰρ λέγει τὸ τούτων, ἀζημίως ἀναχωροῦσιν οἱ συναλλασσόντες. ἐπὶ δὲ τῆς ἄγραφου ἢ συμφωνία μόνῃ συνιστᾷ τὴν πρῶσιν, χωρίζομένου ^{ll)} τοῦ τιμηματος καὶ τοῦ παλουμένου. Ζῆται τι. β. τοῦ παρόντος βιβ. κεφ. α'. περὶ τὰ μέσα, καὶ τιτ. δ. κεφ. ε'. καὶ ζ'. [Sch. d. III. 77. sqq.]

sic intellige, si ab initio placuerit et convenerit, ut transactio in scripturam non redigeretur. Nam si transigentes hoc animo fuerint, ut transactio in scriptis fieret, et invicem disseruerint et convenerit, qualiter instrumentum fieri deberet, aut etiam scheda facta sit formaque transactionis in scripturam redigenda: vel facta quidem sit pura transactionis charta, nondum autem partes subscripserint: aut subscripserint quidem, tabellio autem instrumentum non compleverit: aut compleverit quidem, transigentes autem invicem non absolvent: eiusmodi transactio nunquam valet ex constitutione piissimi Principis nostri, quae posita est lib. 4. Cod. tit. 21. const. 17. Collige igitur ex his, et maxime ex tit. Institut. absolutionem, quae fit a partibus, contractus, qui scripto conficiuntur, plenissime confirmare: quae si secuta non sit, ceterorum observatio nihil prodest. Lege et elementum 5. Garidae, in quo sic habetur: Emtio vel ex scripto fit, vel sine scripto: in scriptis autem habita non aliter perfecta est, nisi et emtionis instrumentum conscriptum sit, et in mundum redactum, et a partibus subscriptum. Quodsi per tabellionem instrumentum conscriptum sit, nisi et emtionem acceperit, quod scilicet ille compleverit. Quamdiu enim aliquid horum deest, sine poena contrahentes a contractu recedunt. Emtionem vero sine scriptis habitam solus consensus perficit, definito pretio et re vendita. Quaere tit. 2. huius lib. cap. 1. circa medium, et tit. 4. cap. 6. et 7.

οζ'. Ἐνⁱ⁾ ἑτέρα διατάξει νομοθετήσας, τοὺς δικαστάς, εἴτε συνίδωσι, προφάσει τῶν ἀπολιμπανομένων μαρτύρων ἢ αὐτοὺς τοὺς πρωτοτύπους καταναγκάζειν, ἢ τοὺς ἐντολῆς αὐτῶν ἀποστεῖλαι, ἐφ' ᾧ κατάθεσιν γενέσθαι τῶν μαρτύρων ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις, ἐν οἷς διάγωσιν ⁱⁱ⁾, καὶ τηρικαῦτα τῆς καταθέσεως ἐρωμαμένην τὴν ὑπόθεσιν κριθῆναι· ἐν τῇ παρούσῃ διατάξει βούλεται τὸ αὐτὸ κρατεῖν, καὶ ἡνίκα περὶ πίστεως συμβολαίου γένηται ζήτησις, καὶ ὁ ἕτερος τῶν δικαζομένων φῆσει ἐν ἑτέροις τόποις ἔχειν τοὺς τοῦ συμβολαίου μάρτυρας· ἵνα, εἰ ὁ δικαστὴς συνίδῃ, πεμφθῶσιν οἱ πρωτότυποι ἢ οἱ ἐντολῆς αὐτῶν ἐν τοῖς τόποις, ἐν οἷς οἱ μάρτυρες διάγωσιν· καὶ ἢ βεβαιουμένου τοῦ συμβολαίου διὰ τῆς τῶν μαρτύρων καταθέσεως ἐπὶ παρουσίᾳ ἑκατέρου μέρους, ἢ μὴ βεβαιουμένου, ὑποστρέψωσιν, καὶ τότε γένηται ἢ ἀποφασίς ἢ περὶ τοῦ γραμματός.

LXXVII. Cum alia constitutione sanxerit ¹⁾, ut L. 18.
C. IV. 21. iudices, si hoc perspexerint, occasione testium absentium vel ipsos litigatores principales cogant, vel procuratores eorum mittant, ut depositio testium fiat iis in locis, in quibus degunt, et tunc depositione vires obtinente causam dirimant: in hac constitutione idem obtinere vult, et cum de fide instrumenti quaeritur, et alter litigatorum dicit, se habere aliis locis testes instrumenti: ut, si iudex hoc perspexerit, mittantur principales vel procuratores eorum ad ea loca, in quibus testes degunt, et vel confirmato instrumento per depositionem testium sub utriusque partis praesentia factam: vel non confirmato redeant, et tunc sententia de instrumento feratur.

ἐν ἑτέρα διατάξει νομοθετήσας] Συστῆναι ὀφείλει τὸ συμβολαῖον κατὰ κρίσιν τοῦ δ. κεφ. ἐνθα εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, παρουσίᾳ τῶν μερῶν ἢ τῶν ἐντολῶν αὐτῶν· τοῦτο ἔγνωσ ἐπὶ μαρτύρων ἐν τῇ ια'. διατ. τοῦ κ. τιτ. τοῦ παρόντος βιβ. σημειώσιν ἐν ὅσῳ, ὅτι ἢ τῶν μαρτύρων κατάθεσις καὶ μόνῃ βεβαιῶν τὸ ἔγγραφον. καὶ λοιπὸν ἕτερον τρίμηνον ἐπὶ τῶ τούτων ὄρκῳ ὀφείλει δίδοσθαι. καὶ ματαιάζουσιν οἱ λέγοντες, ὅτι ὁ ἀπολυθεὶς εἰς σύστασιν δικαιωμάτων ὀφείλει καὶ ἐντὸς τοῦ δοθέντος αὐτῷ καιροῦ συνιστῆναι αὐτὰ διὰ τοῦ τῶν μαρτύρων ὄρκου· τοῦτο γὰρ ἀνόητόν ἐστι καὶ ἀδύνατον. πάντως γὰρ μετὰ τὴν ἐκ καταθέσεως τῶν μαρτύρων βεβαίωσιν τῶν ἐγγράφων, ὁ ἀντίδικος καιρὸν διαβαλὼν καὶ ἀντιπαράστατον ζητήσει, καὶ δοθήσεται τοῦτο ⁱⁱⁱ⁾ παρὰ τοῦ δικαστοῦ ἀπαραιτήτως καιρὸς, καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ ἐπὶ τῇ διαβεβαίωσει τοῦ ἐγγράφου δοθέντος καιροῦ καὶ οἱ τῶν μαρτύρων ὄρκοι πληρωθήσονται. πῶς δὲ καὶ ἐκχωρεῖ, καὶ διὰ τὸν ὄρκον τῶν μαρτύρων συστήναι τὸ ἔγγραφον ἐντὸς τοῦ δοθέντος καιροῦ εἰς σύστασιν τοῦ ἐγγράφου πρὸ τοῦ προκομισθῆναι τοῦτο τῷ δικάζοντι, κινεῖσθαι γενέσθαι ἀποφασίαν περὶ τοῦ γραμματείου, εἴτε συνεστῆ, καὶ μὴ; [Sch. e. III. 79.]

1) cum alia constitutione sanxerit] Instrumentum confirmari debet secundum decisionem cap. 4. ubi sunt testes, in praesentia partium vel procuratorum earum. De testibus hoc didicisti in const. 11. tit. 20. huius libri. Nota in textu, testium depositionem eamque solam instrumentum confirmare. Itaque alii tres menses dari debent pro exigendo ab eis iureiurando. Et stulta est eorum sententia, qui dicunt, eum, qui ad fidem instrumentis faciendam dimissus est, debere ea iureiurando testium firmare intra tempus sibi concessum: hoc enim ineptum est et fieri non potest. Omnino enim post confirmationem instrumentorum per depositionem testium, adversarius tempus arguens testium etiam depulsionem petet, et a iudice sine mora tempus ei dabitur, et reliquum temporis, quod ad confirmationem instrumenti datum est, et testium iuramenta implebuntur. Qua ratione vero concedit, per iusiurandum testium fidem facere instrumento intra tempus ad confirmationem instrumenti datum, antequam proferatur apud iudicem, et inde sententiam fieri de instrumento, sive fides ei facta sit, sive non?

οη'. Πολλοὶ ἀποδείξαις ποιοῦσιν ἢ γεωργοῖς ἰδίωσι περὶ προσόδων, ἢ χρεώσταις ἰδίωσι περὶ τόκων ἢ με-

LXXVIII. Plures apochas dant ¹⁾ vel colonis suis L. 19.
C. ead. de redditibus, vel debitoribus suis de usuris aut partibus

^{h)} Supple τι. κα'. ^{ll)} Lege ὀρίζομένου: definitio pretio. ⁱⁱⁱ⁾ Lege ζούτω.

ⁱ⁾ Brevem epitomen habet Harm. I. 6. §. 4. ⁱⁱ⁾ Lege διά-

οικῆς καταβολῆς. ἐπειδὴ τοίνυν οἱ γεωργοὶ πρὸς ἔλευθερίαν ἀναβοῶντες κρύπτουσι τὰς ἀποχὰς εἰς τὸ μὴ δειχθῆναι γεωργοί, ἢ οἱ χρεῶσται ἀντιτιθέντες μακροῦ χρόνον παραγραφῆν κρύπτουσι τὰς ἀποχὰς τῶν τόκων, ἐπειδὴ, ὡς ἔγνω, διακόπτει τὴν τριακονταετηρίδα ἢ τοῦ τόκου καταβολή, κελεύει ἢ διάταξις, ἵνα πᾶς ὁ ποιῶν ἀποδείξιν δύνηται ἀπαιτεῖν τὸν τὴν ἀποδείξιν λαμβάνοντα, δοῦναι αὐτῷ τὸ τῆς ἀποδείξεως ἴσον μεθ' ὑποσημειώσεως ἰδίας, ἢ ἀναγκάζειν αὐτὸν ποιῆσαι αὐτῷ ἀνταποχὴν, τουτέστιν, ὅτι ὁ δεῖνα κατέβαλόν σοι τοὺς τόκους ἐν τῷδε τῷ μηνί. πλὴν εἰ καὶ μὴ λάβῃ τὸ ἴσον, ἢ τὴν ἀνταποχὴν, οὐδὲν τοῦτο αὐτὸν ἀδικεῖ, ἀλλ' ἔξεστιν αὐτῷ ἐτέραις χρήσασθαι δικαιολογίας περὶ τούτου.

πολλοὶ ἀποδείξεις ποιοῦσιν] Ἀποχῆς προβάσει γενέσθω ἀνταποχὴ μεθ' ὑπογραφῆς τοῦ λαβόντος τὴν ἀποχὴν, εἴπερ βούλῃται ὁ ταύτην διδομένος. ἀνάγνωθι βιβ. ἡ. tit. μη. διατ. ζ. ιγ. ιδ. κα. καὶ κγ. καὶ βιβ. ι. tit. κα. διατ. γ. καὶ δ. καὶ tit. α. διατ. β. καὶ tit. οβ. διατ. ζ. καὶ ια. καὶ μάθε ἕτερον περὶ ἀποχῆς. μὴ λάβῃ σε ἡ ιε. διατ. τοῦ κβ. tit. τοῦ ς. βιβ. λέγουσα, τὸν ποιούντα ψευδῆ ἀποχὴν ὡς πλαστογράφον κατέχεσθαι. [Sch. f. III. 79.]

δύνηται ἀπαιτεῖν] Θαλελαίου. Ἡ ἀγωγή ἢ περὶ τούτου, ὅσον ἀπὸ κοινῆς διαιρέσεως, ἐξ ἴσου κοινδικίος ἐστίν. ἢ γὰρ διάταξις, ἐπιτρέψασα αὐτῷ ταύτην ἀπαιτεῖν, οὐ δέδωκεν αὐτῷ ἀγωγήν. πλὴν ὅτι ἐγνωμεν ἐν τοῖς δὲ ἔξουσιν, ὅτι ὁ καταβάλων καὶ καντόνα μὴ λαβὼν ἔχει ἰνδεδίτον καὶ κοινδικίον ἵκετον, ὅπερ ἡγοῦμαι δύνασθαι καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ ἰ) θέματος λεχθῆναι. [Sch. g. III. 79.]

οὐδὲν τοῦτο αὐτὸν ἀδικεῖ] Τὰ ὑπὲρ τινος νομοθετηθέντα οὐ βλάπτει αὐτὸν ἐκ περιστάσεων. ὁμοιον βιβ. α. tit. ιδ. διατ. ζ. τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου κείται βιβ. α. tit. ε. διατ. ζ. καὶ tit. ς. διατ. ι. καὶ βιβ. ι. tit. λβ. διατ. μθ. ὅτι τὰ κατὰ τινος εἰσαχθέντα οὐκ ὠφελούσιν αὐτὸν ἐξ ἄλλης αἰτίας. [Sch. h. III. 79. sq.]

L. 21. C. IV. 21. οθ'. Ἐάν τις προσαγάγῃ χάρτην, καὶ ἀποδείξῃ τοῦτον ἀληθῆ εἶναι, ἢ διὰ μαρτύρων πολλάκις, ἢ διὰ συγκρίσεως· ἐκεῖνος δέ, καθ' οὗ ὁ χάρτης προσηρέχθη, μετὰ ταῦτα ὡς πλαστὸν αὐτὸν δύναται διαβαλεῖν, ὁμνέτω μὲν πρὸ πάντων τὸν περὶ τῆς συκοφαντίας ὄρκον, ὅτι οὐ συκοφαντικῆ προφάσει τὸν χάρτην ἐπιζητεῖ προσερεχθῆναι, ἀλλ' ὅτι νομίζων αὐτὸν πλαστὸν ἀπελέγξει δύνασθαι· καὶ ἐπειδὴν ὁμῶσιν, τότε ἀναγκαζέσθω ὁ τὸν χάρτην ἅπαξ προαγαγὼν καὶ πάλιν αὐτὸν προαγαγεῖν· εἰ μὴ ἄρα ὁμνῶσιν αὐτὸς ἐκ τῶν ἐναντίων, ὅτι τὸν χάρτην οὐκ ἔχει, οὐδὲ ἄλλω τοῦτον δίδωκεν, οὐδὲ κατὰ δόλον αὐτὸν ἀπώλεσεν. ἐὰν δὲ τὸν εἰρημένον ὄρκον ὑπειρελθεῖν μηδαμῶς βουληθείη, τότε ὡσανεὶ πλαστὸς ὁ χάρτης μηδεμίαν ἰσχὴν ἔχει κατ' ἐκεῖνον, καθ' οὗ προηρέχθη, ἀλλ' εἴη παντελῶς ἀργός. ἄκρι δὲ καταδίκης μόνον ἔξεστω διαβάλλειν τὸν προερεχθέντα χάρτην πλαστὸν. ἐὰν γὰρ καταδίκη γένηται, καὶ μηδὲ ἐκκλητος παρακολουθήσει, οὐκ ἔξεστι τὸν ἅπαξ ἀποδειχθέντα ἀληθῆ χάρτην ὡς πλαστὸν αἰτιάσθαι.

ἐάν τις προσαγάγῃ χάρτην] Ὁ ἅπαξ συστησάμενος ὁ προηρέκε κατὰ τινος συμβόλαιον, εἰ ἀπαιτηθῆ παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἀγαγεῖν κ) αὐτὸ συμβόλαιον, ἀναγκάζεται προερεχεῖν αὐτό, λαμβάνων μέντοιγε τὸν περὶ καλομνίας ὄρκον παρὰ τοῦ ἀκτορος ἢ γουνοῦ τοῦ αἰτήσαντος. εἰ δὲ οὐκ ἔχει, ὁμνέτω, μὴ ἔχειν αὐτό, μηδὲ δοῦναι αὐτό ἄλλω, ἐπεὶ ὡς πλαστογράφος εὐθύνεται. ἀνάγνωθι τὴν κε. διατάξιν τοῦ παρόντος tit. [Sch. i. III. 80.]

Μέχρι μόνης τῆς καταδίκης δύναται ἕκαστος διαβάλλειν τὸ προερεχόμενον συμβόλαιον, εἰ μὴ ἄρα παρηκολούθησεν ἐκκλητος. [Sch. i. III. 80.]

κ) Addidi τοῦ, quod deest apud Fabr. κκ) Adde τὸ ante αὐτό.

solutione. Quoniam igitur coloni in libertatem proclamantes apochas occultant, ne coloni esse probentur, vel debitores longi temporis praescriptionem opponentes apochas usurarum reticent, quoniam, ut didicisti, usurarum praestatio praescriptionem tricennariam tollit, haec constitutio sancit, ut quisquis apocham conscripserit, ab eo, qui apocham accepit, petere possit²⁾ exemplum apochae cum subscriptione propria, vel cogere eum, ut antapocham ipsi faciat, qua profiteatur, usuras illo mense se solvisse. Tamen, etsi exemplum vel antapocham non receperit, nihil ei hoc nocet³⁾, sed licet ei aliis ea de re probationibus uti.

1) plures apochas dant] Si apocha praecesserit, fiat antapocha cum subscriptione eius, qui apocham suscepit, si velit is, qui eam dedit. Lege lib. 8. tit. 48. const. 6. 13. 14. 21. et 23. et lib. 10. tit. 21. const. 3. et 4. et tit. 1. const. 2. et tit. 72. const. 6. et 11. et disce aliud de apocha. Nec te lateat const. 15. tit. 22. lib. 9. quae ait, eum, qui falsam apocham fecit, quasi falsarium teneri.

2) petere possit] Thalelai. Actio, quae ea de re competit, secundum communem divisionem ex lege condictio est. Nam constitutio, quae ipsi eam petere concessit, actionem ei non dedit. Didicimus tamen in libris *de rebus*, eum, qui solverit, nec cautionem receperit, condictionem indebiti incerti habere, quod et in hoc casu dici posse arbitrator.

3) nihil ei hoc nocet] Quae pro aliquo constituta sunt, quibusdam casibus eum non laedunt. Simile lib. 1. tit. 14. const. 6. Ex contrario positum est lib. 1. tit. 5. const. 7. et tit. 9. const. 10. et lib. 10. tit. 32. const. 49. ea, quae adversus aliquem introducta sunt, ei non prodesset ex alia causa.

LXXIX. Si quis chartam protulerit¹⁾, eamque veram esse approbaverit, vel testibus, ut plerumque fit, vel comparatione literarum: ille vero, contra quem charta prolata est, postea quasi falsam velit redarguere, iuret ante omnia²⁾ de calumnia, quod non calumniandi causa chartam proferri postulet, sed quod existimet, se posse eam falsam arguere: et postquam iuraverit, cogatur is, qui chartam semel protulit, eam iterum proferre: nisi e contrario ipse iuret, se chartam non habere, neque alii dedisse, neque dolo fecisse, quominus haberet. Sin autem supradictum iusiurandum subire nolit, tunc charta quasi falsa³⁾ nullam vim habet⁴⁾ adversus eum, contra quem prolata est, sed penitus inanis sit. Liceat autem usque ad condemnationem duntaxat chartam prolatae falsi arguere. Nam si condemnatio facta neque appellatio subsecuta sit, chartam, quae vera semel approbata est, quasi falsam arguere non licet.

1) si quis chartam protulerit] Qui semel instrumentum, quod adversus aliquem protulit, verum esse probavit, si ab eodem petatur, ut idem instrumentum proferat, id proferre cogitur, praestito tamen ab actore vel petitore iureiurando de calumnia. Sin autem non habeat, iuret, se non habere id, neque alii dedisse. Ceterum quasi falsarius tenetur. Lege const. 25. huius tit.

Usque ad condemnationem quisque potest instrumentum prolatum redarguere, nisi appellatio secuta sit.

Τοῦ Νικαίου. Ἐάν¹⁾ δικαίωμα προκομίζων ἀπολυθεὶς εἰς σύστασιν ἀπονήσῃ, ἔξεσι τῷ ἀντιδικῷ αὐτοῦ καὶ πρὸ καταδικῆς καὶ μετὰ καταδικῆν κινήσῃ περὶ πλαστογραφίας ἔγκλημα. καὶ ζῆτει κεφ. γη. εἰ δὲ συνέστησε τὸν χάρτην ὁ προκομισίας καὶ πῖστιν αὐτῷ περιέθηκε, πρὸ μὲν καταδικῆς ἔξεσι τῷ ἀντικαθισταμένῳ ἐπιζητεῖν, πάλιν αὐτὸν τὸν χάρτην προενεχθῆναι εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ἐπαποδύσασθαι πρὸς ἀγῶνα, καὶ κινήσῃ τὸ ἔγκλημα. εἰ δὲ γέγονε καταδικῆ, καὶ οὔτε ἔκκλητος ἐπηκολούθησεν, οὐκέτι δύναται κινήσῃ τὸ περὶ πλαστογραφίας, ἢ τὸν χάρτην διαβάλλειν, ὃν ἠγήσατο πιστὸν ἅπαξ, καὶ ὃν οἱ τῶν μαρτυρῶν ὅμοι βέβαιοι πεποιήκασιν· οὐστὶνας ὅρκους οὐδὲ ἀναψηλαφῆν ὅπως δυνατόν ἐστι. ζῆτει καὶ βιβ. θ. tit. γ. κεφ. λγ. καὶ ἐμῶνευε κακῆνο κατὰ τὸ παρὸν· κακῆσε γὰρ, ὡς καὶ ἐνταῦθα, οἱ μάρτυρες ὅμοσον πάντες· ἀλλὰ μὴ τὸ α. κεφ. τοῦ α. tit. τοῦ γα. βιβ. ἐγκαιτωθῆ σοι, διότι οὐ θυματίζει τὰ δικαιώματα συστάσῃ, καθὼς φησιν ἡ παρῶσα διάταξις, ἢ ἀπόφασιν ἔξενεχθῆναι· καὶ διὰ τοῦτο καλῶς φησιν ἐκείνο, ἀδιορίστως δύνασθαι κατηγορεῖν τὸν ὑπογράφαντα ὡς πλαστῶν τῶν δικαιωμάτων. [Sch. i. III. 80.]

ὁμνυέτω μὲν πρὸ πάντων] Ὅρκω ἐνταῦθα τὸν μὲν ἀπαιτοῦντα μετὰ ταῦτα τὸν χάρτην προκομισθῆναι ἐβάρυσεν ἢ διάταξις, διότι ἐφθασεν ἤδη συστήναι ὁ χάρτης, καίτοι τοιοῦτον κατ' αὐτοῦ οὐ προσέθετο, καὶ εἰκὸς τοῦτο ἀπαιτεῖ εἰδώς, αὐτὸν ἢ καθῆναι, ἢ ἀπολεσθῆναι. καὶ ὅρα τὸ κατὰ πόδας φάσκον οὕτως ἐν μερῇ. Τί γὰρ εἰ μεθ' ὃ γνῶ τὸν χάρτην ἀπολεσθῆναι, ἢ τυχὸν καθῆναι, ἢ ἄλλω τρόπῳ μειωθῆναι, τοῦτον ζῆτει προσποιούμενος, καὶ εἰς τὴν δυσχεροῦν τῆς προφορᾶς ἀποβλέπων τὴν τοιαύτην ἀπαιτήσιν ἐνοεῖται; [Sch. k. III. 80. sq.]

Ἐλέπε, ὅτι ἐκ μόνων τῶν τυχηρῶν ἑαυτῷ¹⁾ συνέγρα· εἰ γὰρ παρὰ κοινοῦ ἀπέλειπε τὸν χάρτην, ἐγκαλεῖται. ἀλλ' οὐ δύναμεθα τοῦτο εἰπεῖν· ἐροῦμενος γὰρ εἰς τὸν ὄρκον, ἢ διάταξις τοῦτο μόνον ἐξήγησε, καὶ εἰ κατὰ δόλον αὐτοῦ ἀπέλειπε. [Sch. k. III. 81.]

ὡσανεὶ πλαστός] Καλῶς πρόσκειται τὸ ὡσανεὶ· ἴσως γὰρ τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἀπέλειπε, καὶ ὁ προκομισίας αὐτὸν ἐυλαβούμενος τὸν ὄρκον οὐκ ὁμνυσεν. ἀκολουθοῦσα οὖν^{m)} διάταξις τῇ μὴ ὁμνύοντος γνώμῃ ὀρέξει, μηδὲν αὐτὸν ἀφελθῆναι ἐκ τοῦ τοιοῦτου χάρτου. [Sch. l. III. 81.]

μηδεμίαν ἰσχὺν ἔχει] Ἐπὶ μόνου τούτου τοῦ θέματος στενοχώρησον τὴν διάταξιν διὰ τὸ ἅπαξ συστήναι αὐτὸν τῇ ἀληθείᾳ τῇ περὶ τοῦ χάρτου· τούτω γὰρ ἢ διάταξις προσέχουσα ἐνδεδωκε τῇ τιμωρίᾳ, ὡς καὶ ὁ λογισμὸς αὐτῆς δηλοῖ· ὅτι πολλὰς γὰρ δι' εὐλαβείαν οὐκ ὁμνύουσιν. [Sch. m. III. 81.]

π'. mm) Ἐάν τις ἀπαιτούμενος ἐν δικαστηρίῳ παραγογεῖν δικαίωμα οὐ καθ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἑτέρου τινός, συμβαλλόμενος δὲ ἑτέρῳ, παραιτεῖται τοῦτο προαγαγεῖν, ὡς ἐκ τούτου βλάβην εὐλαβούμενος· ὁ δὲ ἀπαιτῶν τὸν χάρτην προσενεχθῆναιⁿ⁾ λέγει, αὐτὸν μηδὲν ἀδικεῖσθαι, ἀλλ' ἢ ῥήματα εἰληφέναι παρὰ τῶν μελλόντων ἐλέγχεσθαι ὑπὸ τοῦ προφερομένου δικαίωματος, ἢⁿⁿ⁾ ἑτέραν τινὰ προβάλλεσθαι πρόφασιν, ἑαυτὸν δὲ καταβλάπτεσθαι μὴ προσφερομένον τοῦ χάρτου· βούλεται μὲν ἢ διάταξις τὸν ἔχοντα τὸ δικαίωμα προφέρειν αὐτό, εἰ μηδὲν ἐκ τῆς προκομιδῆς αὐτοῦ μέλλει καταβλάπτεσθαι· εἰ δὲ τῇ ἀληθείᾳ βλάβην αὐτῷ ποιεῖ προσφερόμενον τὸ δικαίωμα, μὴ ἀναγκάζεσθαι αὐτὸν προκομίζεσθαι αὐτό, ἐπειδὴ συμφέροι αὐτῷ μᾶλλον κρύπτειν, ἢ δημοσιεύειν αὐτό. εἰ δὲ ὁ τοῦ συμβολαίου δεόμενος διαβεβαιούται, μηδὲν αὐτὸν ἀδικεῖσθαι, ὄρκον διδόντω μόνον ὡς νομίζων, βλάβην περὶ τὴν ἰδίαν οὐσίαν^{o)} ὑπομένειν ἐκ τῆς τοῦ συμβολαίου προκομιδῆς, διὰ τοῦτο παραιτεῖται προκομίσαι^{p)}. ἵνα δὲ μὴ αὐτὸ τοῦτο^{pp)} μὴ κερδᾶναι τὰ ἐπαγγελθέντα αὐτῷ πρὸ τοῦ μὴ προκομίσαι τὸν χάρτην βλάβην

Nicaei. Si is, qui instrumentum profert, ad probationem dimissus defecerit, licet adversario eius et ante condemnationem et post condemnationem falsi accusationem instituire. Et quaere cap. 53. Sin autem is, qui chartulam profert, eam approbavit, fidemque ei imposuit, ante condemnationem quidem licet adversario desiderare, ut iterum charta in iudicio proferatur, et certamen aggredi, et falsi accusationem instituire. Si vero condemnatio facta, neque appellatio secuta sit, non amplius potest falsi accusationem instituire, vel chartam arguere, quam veram esse existimavit, et quamentium iusiurandum confirmavit: quod iusiurandum nullo modo retractare licet. Quaere et lib. 9. tit. 3. cap. 33. et illud ex hoc interpretare: illic enim, ut et hic, omnes testes iurarunt. Neque obstat tibi cap. II. tit. 1. lib. 51. quia non ponit instrumenta approbata, ut ait haec constitutio, vel sententiam prolatam: et ideo recte ait illud, eum, qui subscripsit instrumentis, sine distinctione falsi accusare posse.

2) iuret ante omnia] Ei, qui petit iterum chartam proferri, sacramentum hoc loco imposuit constitutio, quia iam fides chartae approbata est, nec quidquam eiusmodi adversus eam proposuerat, et fortasse id desiderat, non ignorans, concrematam esse chartam, vel deperditam. Et observa, quod ait τὸ κατὰ πόδας in parte his verbis: Quid enim, si cum nosset deperditam esse chartam, vel forte concrematam, vel alio modo deminutam, hanc requirit simulans, et ad difficultatem productionis respiciens huiusmodi petitionem commiscitur?

Observa, propter solum casum fortuitum ei ignosci: nam si parum diligenter custoditam chartam amiserit, hoc ei imputatur. Verum hoc dicere non possumus: nam cum iusiurandum subierit, hoc solum quaerit constituto, in dolo malo eius amissa charta sit.

3) quasi falsa] Recte additur, quasi: fortasse enim revera non amisit, et qui illam protulit, metu iurisiurandi non iurat. Constitutio igitur mentem eius, qui iurare non vult, subsequens definit, chartam eiusmodi nullo modo ei profuturam.

4) nullam vim habet] Ad hunc solum casum restringit constitutionem, quia semel fidem instrumenti approbavit: huic enim adhaerens constitutio poenam ei irrogat, ut et ratio eiusdem significat: quoniam plerumque propter reverentiam iurare recusant.

LXXX. Si postuletur ab aliquo¹⁾ in iudicio, ut instrumentum edat non adversus se ipsum, sed alium quempiam, alteri autem profuturum, idque edere recuset, ut qui damnum exinde metuat: is vero, qui chartam edi petit, nihil ei editionem nocituram dicat, sed vel ipsum pecuniam ab illis accepisse, qui ex edito instrumento convincendi sunt, vel aliam quam causam obtendi, se vero damnum passurum, si instrumentum non edatur: vult constitutio, ut is, penes quem instrumentum est, illud edat, si ex editione eius²⁾ nullum damnum passurus sit. Sin autem revera damnum ei prolaturum instrumentum allaturum sit, proferre id non cogatur, cum ei magis expediat id occultare, quam in publicum proferre. Quodsi is, qui instrumento eget, affirmet, nihil ei damni accessurum, iuret is dumtaxat, se existimantem, damnum bonis suis ex editione instrumenti illatum iri, ideo editionem recusare. Ne autem pro damno suo id habeat, quod promissa sibi, si non ederet instrumentum, lucrifactorum non sit, manifestius iuret, dicatque, se non, quod pecuniam vel aliud quid acceperit

L. 22. C. IV. 21.

1) Adde ὁ post ἑάν. 2) Lege αὐτῷ. m) Adde ἢ ante διάταξις, et τοῦ ante μῆ. mm) Tota L. 22. extat in Syn. p. 97. sqq. n) Syn. προενεχθῆναι. nn) Verba ἢ ἑτέραν — χάρτου desunt in Syn. o) Syn. πῖστιν pro οὐσίαν. p) Verba προκομίσαι ἵνα δὲ — pro τοῦ μῆ desunt in Syn. pp) Adde τὸ post τοῦτο.

οικείαν νομίζοι, περιεργότερον παρεχέτω τὸν ὄρκον, λέγων, ὅτι οὐ διὰ τὸ λαβεῖν χρήματα ἢ ἕτερόν τι διὰ τὸ μὴ προκομίσει τὸν χάρτην, ἢ διὰ τὸ ἔχειν ἐπαγγελίαν δόσεως, οὔτε διὰ φόβον ἐκείνου, καθ' οὗ ζητεῖται τὸ δικαίωμα, οὔτε διὰ^{q)} φιλίαν αὐτοῦ παραιτεῖται τὴν τοῦ χάρτου προκομιδὴν, ἀλλ' ὡς ἐξ ὄρθου^{r)} τὴν ἰδίαν οὐσίαν μεγάλα βλαπτόμενος. ὡσπερ γὰρ ὁ νομιζόμενος εἰδέναι τὸ ἀληθές περὶ τινος ὑποθέσεως, ἀναγκάζεται καὶ ἄκων πρὸς μαρτυρίαν, καὶ οὐδὲ εἰ ἐπαγγελίαν ἔχει χρημάτων^{s)} ὑπὲρ τοῦ μὴ μαρτυρῆσαι, οὐδὲ εἰ κατὰ φίλων ἔρχεται μαρτυρῆσαι, παραιτεῖται τὴν^{t)} μαρτυρίαν· οὕτως οὐδὲ ὁ^{u)} τὰ συμβόλαια^{v)} ἀπαιτούμενος προενεγκεῖν, οὔτε διὰ τὸ εἰληφέναι τι ἢ ἐκπλῆξιν λαμβάνειν, οὔτε διὰ φιλίαν τῶν μελλόντων^{w)} ἐκ τοῦ συμβολαίου βλάπτεσθαι, δύναται τὴν προκομιδὴν αὐτοῦ παραιτεῖσθαι^{x)}. ἀλλ' εἰ μὲν τις ἐπομύσθηται^{y)}, μὴ ἔχειν τὸ ζητούμενον δικαίωμα, μηδ' ὄλως^{z)} ἀναγκάζεσθαι προσφέρειν, ὅπερ μὴ ἔχει. εἰ δὲ οὐκ ἀνέχεται αὐτὸς^{a)} τοιοῦτον τὸν^{b)} ὄρκον ὑποσχεῖν, πάντως ἀναγκάζεσθαι^{c)} προσφέρειν τὸ ζητούμενον^{d)} δικαίωμα. εἰ δὲ ἑαυτὸν^{e)} ἀποκρῦψει, ὡς μήτε ὁμῶσαι, μήτε προσαγαγεῖν^{f)} τὸ δικαίωμα^{g)}, πᾶσαν τὴν ἐκ τούτου συμβησομένην ζημίαν τῷ δεομένῳ τοῦ δικαίου οἰκοθεν καταβαλέτω^{h)}. τῶν αὐτῶν κρατούντων καὶ εἰς τὰ ἀγοροπρατικά βρέβια, ἢ τὰ παρ' ἐτέρων τινῶν συνταττόμενα, ἅπερ τις ἐπιζητεῖ προκομισθῆναι, οὐ κατὰ τῶν τὰς πικτὰς ταύτας συντεθεικῶτων, ἀλλὰ καθ' ἐτέρων τινῶν.ⁱ⁾ ταῦτα δὲ τότε κρατεῖν ἢ διατάξαις βούλεται, ὅτε ἐπὶ τῆς αὐτῆς πόλεως διάγουσι ὁ θέλων προκομισθῆναι τὸ δικαίωμα ἢ τὰς πικτὰς, καὶ ὁ τοῦτο λεγόμενος ἔχειν, καὶ ὁ δικάζων τῇ ὑποθέσει. οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζεσθαι δεῖ τὸν ἔχοντα δικαίωμα, εἰς ἕτερον χώραν ἐκπέμπειν αὐτὰ, ἢ κινδυνεύειν ἐπ' αὐτοῖς διὰ τὴν ἕτερον χρεῖαν. εἰ μόντοι καὶ ἐν ἑτέρῳ χωρῇ κείμενα τὰ δικαίωμα ἐπιζητεῖ προκομισθῆναι^{j)} τις παρὰ τῷ ἐκδικῶ τῶν τόπων, καὶ ἐν ὑπομνήμασιν ἐμφανισθῆναι πρὸς τὸ λαβεῖν τὴν ἐπὶ τούτων προᾶξιν, καὶ χρησασθαι αὐτῇ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἐν ᾧ δικάζεται, τότε οὐδὲν ἔστι βαρὺ τὸ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ἐν ᾗ ὑπάρχει τὰ δικαίωμα, προσάγεσθαι αὐτὰ καὶ ἐμφανίζεσθαι. ἐκεῖνοι δὲ^{k)} ἀναγκάζεσθαι^{l)} προσφέρειν πικτὰς ἢ δικαίωμα, οἳ καὶ μαρτυρεῖν κατὰ τινῶν^{m)} ἀναγκάζονται. καθ' ὧν γὰρ προσώπων ἄκων τις οὐ μαρτυρεῖ, κατὰ τούτων οὔτε προκομίζειν πικτὰς, ἢ δικαίωμα, ἢ ἕτερόν τι ἀναγκάζεται τοιοῦτον. πρόδηλονⁿ⁾ δὲ εἶσιν ἐκ τῶν νόμων οἳ μὴ ἀναγκάζονται κατὰ τινῶν ἄκωντες μαρτυρεῖν, καὶ ἐκεῖνοι, καθ' ὧν οὐκ ἀναγκάζονται^{o)} τινες μαρτυρεῖν. οὐδενὶ δὲ ἔξεστιν ἄλλως ἀναγκάζειν προσφέρεισθαι δικαίωμα, εἰ μὴ ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ, παρ' ᾧ κινεῖται ἢ ὑπόθεσις· καὶ τότε δὲ ἀναλώμασι τοῦ ζητούντος γίνεσθαι^{p)} τὴν προκομιδὴν τῆς πικτῆς ἢ τῶν δικαιομάτων. χρῆ δὲ γίνεσθαι καὶ^{q)} τὴν ἐμφάνειαν αὐτῶν προσάπαξ μόνον. εἰ δὲ ὑπᾶξ προκομισθέντος τοῦ συμβολαίου, ἐπιζητεῖ καὶ δευτέραν γενέσθαι τὴν^{r)} προκομιδὴν αὐτῶν ὁ

ob non edendum instrumentum, vel quod promissum sibi quid sit, nec metu eius, adversus quem instrumentum produci postulat, neque amicitia eius ductum chartae editionem recusare, sed quia directo magnum circa bona sua damnum passurus sit. Nam quemadmodum is, qui in causa quadam rei veritatem scire existimatur, invitus quoque ad testimonium dicendum cogitur, neque si ei pecunia promissa sit ob testimonium non dicendum, neque si adversus amicos testimonium dicturus veniat, detrectare testimonium potest: ita neque is, a quo instrumenti editio postulat, vel ob id, quod aliquid acceperit, aut accepturum se speret, vel ob amicitiam³⁾ intercedentem cum iis, quibus instrumentum damno futurum est, editionem eius recusare potest. Sed si quis iuret⁴⁾, se instrumentum, quod petitur, non habere, omnino id proferre non cogitur, quod non habet. Sin autem eiusmodi sacramentum praestare non sustineat, omnino cogatur instrumentum, quod desideratur, proferre. Quod si lateat, ut nec iurare, neque instrumentum edere velit, omne damnum, quod inde emerget ei, qui instrumento eget, de suo sarciat. Iisdem omnibus et in argentiarius rationibus⁵⁾ aliorumque obtinentibus, quas quis edi desiderat, non adversus eos, qui eiusmodi codices confecerunt, sed adversus alios quosdam⁶⁾. Haec autem tunc obtinere vult constitutio, cum in eadem civitate degunt et qui instrumentum vel codices proferri vult, et qui illud habere dicitur, et qui de causa iudicat. Neque enim qui instrumenta habet, compellendus est in aliam provinciam ea mittere, vel propter alterius commodum in eis periclitari. Si quis tamen instrumenta, quae in alia provincia sunt, proferri desideret apud defensorem locorum, et actis insinuari, ut actorum testificatione utatur in iudicio, in quo litigat, tunc sine gravamine in ipsa civitate, in qua instrumenta sunt, proferri et actis intimari poterunt. Illi autem codices vel instrumenta proferre coguntur, qui et testimonium dicere in aliquos coguntur. Nam in quas personas invitus quis⁷⁾ testimonium non dicit, adversus easdem nec codices, vel instrumenta, vel aliud quid eiusmodi proferre cogitur. Noti autem ex legibus sunt, qui adversus aliquos inviti testimonium dicere non coguntur, et illi, adversus quos non coguntur aliqui testimonium dicere. Nulli autem aliter cogere conceditur, ut exhibeantur instrumenta, nisi in eodem iudicio, in quo causa ventilatur: et tunc sumtibus eius, qui codicis vel instrumentorum editionem fieri desiderat. Oportet autem semel duntaxat eorum editionem fieri. Sin autem prolato semel instrumento, is, cui opus est, iterum illud edi⁸⁾ desideret, si quidem rationi consentaneum iudici videbitur, ut denuo charta proferatur: ille vero, qui eam iam protulit, secundam exhibitionem recuset, dicens, se chartam amisisse, vel alio modo eius exhibendae facultatem non habere, iureiurando tantum

q) Syn. τὴν addit post διὰ. r) Leucl. in marg. Syn. pro ἐξ ὄρθου emendat ἐξ αὐτοῦ. s) Syn. χρήματος. t) τὴν deest in Syn. u) ὁ addo cum Syn. ante τὰ σ. ἀπαιτούμενος. Deest apud Fabr. v) Syn. συμβόλαιον. w) Syn. τοῦ μελλόντος. x) Verba δύναται τὴν προκομιδὴν αὐτοῦ παραιτεῖσθαι desunt in Syn. y) Syn. male ἐπομύσθηται. z) Syn. μηδὲ ὄλως. a) αὐτὸς deest in Syn. b) τὸν addo cum Syn. quae tamen habet τὸν τοιοῦτον. c) Syn. ἀναγκάζεσθαι. d) Syn. ἐπιζητούμενον. e) Sic Syn. Fabr. αὐτόν. f) Syn. προσαγαγεῖν. g) Syn. post δικαίωμα addit βουλούμενος. h) Syn. καταβαλέτω. i) Hactenus Syn. Sequentia usque ad καὶ αὐτὰ ἐμφανίζεσθαι desunt in Syn. k) Inde ab ἐκεῖνοι δὲ ἀναγκάζεσθαι usque ad finem rursus haec exhibet Syn. l) Syn. τινος. m) In marg. Syn. hoc scholium additur: Σημειώσαι, ὅτι ἀναγκάζεται τις μαρτυρεῖν. τινες δὲ οὐκ ἀναγκάζονται, εἰρήσεις περὶ μαρτύρων. n) Syn. γίνεσθαι. o) καὶ omittit Syn. p) τὴν addo ex Syn. Omittit Fabr.

τούτου δέμενος, εἰ εὐλογον φανείη τῷ δικαστῇ τὸ καὶ δεύτερον προνεχθῆναι⁹⁾ τὸν χάριτην· ὁ δὲ προκομισίας αὐτὸν ἤδη παραιτεῖται, ἀπαρνούμενος τὴν δευτέραν προκομιδὴν, λέγων ἀπολωλεκέναι καὶ⁹⁹⁾ τὸν χάριτην, ἢ ἄλλως πῶς μὴ ἔχειν εὐχέρειαν τῆς τούτου προκομιδῆς, ὅρκω μόνω τοῦτο αὐτὸ πιστούσθω, καὶ μηκέτι ἀναγκάζεσθω προφέρειν αὐτόν. τούτων κρατούντων οὐ μόνον ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ¹⁾ πολιτείᾳ.

ἐάν τις ἀπαιτούμενος] Ὅφειλε παραγαγεῖν ὁ απαιτούμενος ὅπερ ἔχει δικαίωμα ἢ πύχνα κατὰ τινος, εἴν οὐ ζημιούται ἐκ τῆς προκομιδῆς. εἰ δὲ μὴ προαγάγῃ, δίδωσιν, ἢ ζημιούται ὁ αἰτήσας. ταῦτα δὲ νοεῖ, εἴν¹⁰⁾ ἐνὶ τόπῳ ἐστὶν ὁ αἰτῶν καὶ ὁ αἰτηθεὶς τὸ συμβόλαιον. εἰ γὰρ ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ τόπῳ διαγῶσιν, ὀφείλει ὁ αἰτηθεὶς συστήσασθαι παρὰ τῷ ἐκδίκῳ ὁ ἡτήθη συμβόλαιον· διαπανήμασι μέντοι τοῦ αἰτησάντος· καὶ πέμψαι ἐκεῖνὸν τὸ ἴσον. μνήμησθαι τῆς ἡ. διατάξεως τοῦ παρόντος τ.τ. καὶ τῆς ἰδ. διατ. τοῦ ἰς. τ.τ. τοῦ προκειμένου δ. βιβ. καὶ ἀναγῶσθαι τὴν μθ. καὶ τὴν ζ. νεοῖαν. σημειώσαι δὲ, πότε ἴσον ἐστὶ δεκτέον. μνήμησθαι τῆς γ. διατ. τοῦ κγ. τ.τ. τοῦ α. βιβ. δευτέρα οὐ γίνεται προκομιδὴ συμβολαίου, εἰ μὴ ἔρα ἐξ ἀναγκασίας αἰτίας, καὶ τότε κρῖσει τοῦ δικάζοντος. μνήμησθαι τῆς κα. διατ. τοῦ παρόντος τ.τ. καὶ ἀναγῶσθαι τὴν μθ. νεοῖαν. οὐδὲ ἀποδείξεις προφέρει τις, καθ' ὅν κενώλνται μιστριεῖν. μνήμησθαι τῆς η. καὶ τῆς ιβ. διατ. τοῦ κ. τ.τ. τοῦ παρόντος βιβ. ἐξ ὧν ἔγνωσ, τίνες κατὰ τίνων κολύονται μιστριεῖν. [Sch. n. III. 81.]

εἰ μὴ δὲν ἐκ τῆς προκομιδῆς] Θαλελαίου. Πολυλάκις περὶ συγκρίσεως ἢν τὸ κινούμενον. οἷον ἀπητούμενη ἐγὼ χρεωστής ὡν παραγαγεῖν ἀποδείξειν τόκον γενομένην παρὰ τοῦ ἐμοῦ δανειστοῦ, καὶ ἐβλαπτόμενη ἐντεῦθεν· ἠλπίζον γὰρ χρήσασθαι τῇ τοῦ μακροῦ χρόνου παραγραφῇ. ἄλλοι δὲ ἴνα μὴ ἀναίσχυντον θεματίσωμεν, εἴπομεν, ὅτι ἀπητούμενη παραγαγεῖν ὁμολογίαν γενομένην πρὸς ἐμὲ παρὰ τινος περὶ κεφαλαιῶν τινῶν, ἢν συνέφερε μοι λανθάνειν, ἴνα μὴ ἀπαιτηθῶ πληροῦσαι τὸ ἐν αὐτῇ. εἴαν δεξόμεθα, φησὶν, ἀπὸ χειρογράφων γίνεσθαι τὰς συγκρίσεις, πολλοὶ πλαστοὶ ἐν χάριτι ποιοῦντες, ἐν τῷ καιρῷ τῆς συγκρίσεως πάλιν ἕτερον πλαστοῖν προσφέρουσαι. δεῖ οὖν ἐπὶ τῇ συγκρίσει προσφερόμενον χάριτην ἀναμφισβήτητον εἶναι. ἐπεὶ γὰρ κανὼν ἐστὶν ὁ λέγων, πιστεύεσθαι τὸν καθ' ἑαυτοῦ τι προσφέροντα, ἴνα μὴ ἐν καιρῷ τῆς συγκρίσεως προαγάγῃ, τυχὸν ὠνεκὸν χάριτην, ἐν ᾧ δείκνυται αὐτὸς πωλήσας πρᾶγμα, ἢ ὡς χρεωστής ὡν προαγάγῃ ἀνταποχρῆν γενομένην παρ' αὐτοῦ ὡς μερικῶν καταβυλλόντος, καὶ βουληθεῖν χρήσασθαι τῷ κανόνι τῷ λέγοντι, ὅτι ὅσα τις καθ' ἑαυτοῦ προσφέρει, ταῦτα πιστεύομεν· ἀνέλλε ταύτην⁵⁾ μέθοδον ἢ διατάξεις. [Sch. o. III. 81. sq.]

Πρόσοχος, ὅτι ἐν τῷ νς. βιβ. τ.τ. β. κεφ. β. φησὶν, ὅτι ὁ ἔχων δικαίωμα τυχὸν συμβυλλόμενα τῷ δημοσίῳ, ἀφ' ὧν ὀφείλει γνωσθῆναι τὸ ἀληθές, καὶ δυνάμενος προκομίζειν ταῦτα, εἰ μὴ προκομίσῃ, βλαπτεται περὶ αὐτὴν τὴν υπόθεσιν, καθ' ἣν ἐπιζητεῖται, εἴαν ἐτέρωθεν τὸ ἀληθές οὐ δύναται γνωσθῆναι. δοκεῖ γὰρ αὐτὰ κλέπτειν, ἢ αὐτὸν δηλαδὴ ἐμελλε βλαπτεῖν προσφερόμενον. τότε δὲ δικαίωμα καθ' ἑαυτοῦ προκομίσῃ τις ἀναγκάζεται, ὅτε χρηματικὸν ἐστὶ, καὶ μὴ ἐγκληματικὸν κινούμενον. δεῖται τοῦτο ἰδικὸν ἐπὶ δημοσίῳ. τότε τοῖνυν ὁ ἀντιδικὸς τοῦ φίσκου ὀφείλει ἐκδιδοῦναι αὐτῷ τὰ δικαιώματα τὰ ἴδια, ὅτε περὶ δικαίου τοῦ ἐξείναι λαβεῖν τὰ ἐν τῇ διαθήρῃ καταλειμμένα ζητεῖται, ἢ περὶ ἑτέρου δεσποτίας, ἢ περὶ ἑτέρου πράγματος εἰς χρηματικὴν δικὴν ὁρῶντος. [Sch. o. III. 82.]

οὐτὲ διὰ φιλίαν] Σημειώσαι, ἐνταῦθα μήποτε φίλον ὁ νόμος τὸν συγκινῶν λέγει· κατ' αὐτοῦ μαρτυρεῖν, ἢ δικαιοῦματα προκομίσῃ ὁ κοινῶς οὐκ ἀναγκάζεται, διότι ἐξ ἀποτελέσματος εὐρίσκειται καθ' ἑαυτοῦ ταῦτα ποῖων. λέγει οὖν, ὅτι ὁ φίλος κατὰ φίλον ἀναγκάζεται καὶ μαρτυρεῖν, καὶ δικαιοῦματα προκομίσῃ, καθ' ὅ φησιν ἢ προκειμένη διατάξεις. ὑπερ' αὐτοῦ δὲ μαρτυρεῖν οὐ παραχωρεῖται, ὡς διὰ τὴν φιλίαν ὑπερ' ἐκείνου λέγειν πιστευόμενος, καὶ ἀναγῶσθαι βιβ. κα. τ.τ. α. κεφ. γ. οὐ ἢ ἀρχή· Ἐπὶ ἐκάστου μάρτυρος ζητεῖται.

hoc confirmetur, nec denuo is exhibere cogatur. His obtinentibus non modo in urbe regia, sed et in toto imperio.

1) si postuletur ab aliquo] Is, a quo instrumenti, quod habet, vel tabularum editio adversus aliquem postulatur, ea edere cogitur, si nihil ei editio noceat: si vero non edat, damnum sarcit, quod inde oritur petitori. Haec autem accipe, si in eodem loco sint petitor et is, a quo instrumenti editio petitur. Nam si in diversis locis degant, fidem instrumenti, quod petitur, approbare debet apud defensorem is, a quo petitur: sumtibus tamen eius, qui petit: et exemplum ei mittere. Memineris const. 18. huius tit. et const. 14. tit. 16. lib. 4. propositi, et lege Novellam 49. et 7. Nota autem, quando exemplum admittendum sit. Memineris const. 3. tit. 23. lib. 1. Secunda instrumenti productio non fit, nisi forte ex causa necessaria, idque arbitrio iudicis. Memineris const. 21. huius tit. et lege Novellam 49. Nec probationes quis profert, adversus quos testimonium ferre prohibetur. Memineris const. 8. et 12. tit. 20. huius libri, ex quibus didicisti, quinam adversus quosnam testimonium dicere prohibeantur.

2) si ex editione eius] Thalelaei. Saepe de collatione scripturarum quaestio incidebat. Utpote petebatur a me debitore, ut ederem apocham usurarium factam a creditore meo, et exinde damnum metuebam: sperabam enim, me usurum longi temporis praescriptione. Vel potius ne improbam speciem fingamus, dicamus, peti a me, ut edam cautionem mihi factam ab aliquo de quibusdam capitibus, quam occultare mihi expedit, ne implere ea, quae in ea continentur, compellar. Si admittamus, inquit, comparationes literarum ex chirographis fieri, plerique falsam chartam conscribentes, tempore collationis aliam chartam falsam proferunt. Chartam igitur ad comparationem prolatam oportet esse indubitam. Quoniam enim regula est, quae dicit, ei credi, qui contra se ipsum aliquid profert, ne tempore collationis scripturarum proferat, forte emtionale instrumentum, quo illum rem vendidisse ostenditur, aut antapocham a se quasi debitore factam de partis solutione, et uti velit regula, qua dicitur, omnibus, quae quis contra se ipsum profert, fidem nos adhibere: hanc rationem fraudis sustulit constitutio.

Nota, quod dicitur lib. 56. tit. 2. cap. 2. eum, qui habet instrumenta, quae fortasse fisco prosunt, ex quibus veritas cognosci potest, cum possit exhibere, si non exhibeat, laedi ex eo circa eam causam, in quam considerantur, si aliunde veritas cognosci nequeat. Videtur enim ea subtraxisse, quae si ederet, ei nocitura essent. Tunc autem instrumentum contra se edere quis cogitur, cum causa pecuniaria est, non criminalis. Hoc accipe speciale in fisco. Tunc igitur adversarius fisci instrumenta sua ei edere debet, cum de iure capiendi in testamento relicta quaeritur, vel de alterius dominio, vel de alia re ad causam civilem pertinente.

3) vel ob amicitiam] Nota, hoc loco amicum lex non dicit eum, qui socius est: adversus eum testimonium dicere vel instrumenta edere socius non cogitur, quia vi ipsa et effectu adversus se ipsum haec facere videretur. Dicas igitur, amicum adversus amicum et testimonium dicere compelli, et instrumenta edere, ut ait proponita constitutio. Pro eo vero testimonium dicere ei non conceditur, quia propter amicitiam pro eo testimonium dicere creditur. Et lege lib. 21. tit. 1.

9) Syn. προσνεχθῆναι. 99) καὶ deest in Syn. r) τῇ addo ex Syn. Deest apud Fabr. rr) Adde ἐν. s) Adde τῇν.

ὁ γοῦν οἰκοθεν ὁ φίλος προθυμεῖται ποιεῖν πρὸς τὴν φίλιον, ἦγον τὸ ἐπερ ἐκεῖνου μαρτυρεῖν, ἐκάλυπεν ὁ νόμος ὡς ὑποπτον· ὁ δὲ ἀναβάλλεται, ἦγον τὸ καταμαρτυρεῖν, τούτο καὶ ἐπιτρέπεται, καὶ διοφείζεται προβαίνειν ἀναγκαίως, ὡς πάσης ὑποψίας ἐστερημένον φιλίας καὶ ἐχθρας. [Sch. p. III. 82. sq.]

ἀλλ' εἰ μὲν τις ἐπομόσηται] Πρῶτον¹⁾ τῆς συνοφαντίας δοθέντος παρὰ τοῦ λέγοντος, ἔχειν τὸν χάριτην τὸν ἀρνούμενον· τότε δὲ τὸν συνοφαντίας δίδωσιν ὁ ἀπαιτῶν προκομισθῆναι αὐτόν, ὅταν²⁾ ἀπαιτούμενος ἀρνεῖται· εἰ γὰρ ὁ ἀπαιτούμενος τὸ δικαίωμα ὁμολογεῖ μὲν ἔχειν αὐτό, λέγει δὲ βλαπτέσθαι προκομισθῆναι τὸ δικαίωμα, αὐτὸς μόνος ὄμνουν. εἰ δὲ ἀρνεῖται μὴδ' ὅλως ἔχειν τὸ δικαίωμα, καὶ ὁ ἀπαιτῶν τοιοῦτον λέγει ψεύδεσθαι τὸν ἀρνούμενον, αὐτὸς ὄμνουν τὸν συνοφαντίον, κακείνος τὸν τέλειον. [Sch. q. III. 83.]

εἰς τὰ ἀργυροπρακτικὰ βρέβια] Τυχὸν γὰρ τις μετὰ καὶ ἑτέρου δανεισάμενος ἀπὸ ἀργυροπράκτου, μόνος κατέβαλε τὸ πᾶν αὐτός. ὕστερον δὲ ἐπιζητῶν ἀπὸ τοῦ συγχρωάστου αὐτοῦ τὸ ἐπιλαγχανον, τούτο οὐκ ἔλαβε, διὰ τὸ ἀρνεῖσθαι αὐτὸν μὴ δανεισάσθαι σὺν αὐτῷ· καὶ διὰ τούτο ἐπιζητεῖ τὰ βρέβια τοῦ ἀργυροπράκτου. [Sch. r. III. 83.]

ἀλλὰ καθ' ἑτέρων τινῶν] Εἰ γὰρ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἀργυροπράκτου ἢ κατὰ τοῦ δανειστοῦ ζητεῖται, παρασχῆμα τὰ βρέβια ἀζητήτως παρασχεθήσεται, καὶ ὁμολογησόμενος βλαπτέται ὁ ἀπαιτούμενος. [Sch. s. III. 83.]

Σημείωσαι, ὅτι καταδικάζεται ὁ ἀργυροπράκτης μὴ προκομίζων τὴν πύχασ αὐτοῦ συμβαλλομένης ἑτέρω. [Sch. s. III. 83.]

Σημείωσαι, πότε καὶ ἐνὸς μαρτυρία δεκάτα ἐστίν. ὅμοιον βιβ. κ. tit. α. κεφ. δ. καὶ τοῦ παρόντος tit. κεφ. ο. καὶ βιβ. μζ. tit. α. κεφ. νε. [Sch. s. III. 83.]

ἡκῶν τις] Ζῆτει τὸν α. tit. τοῦ κ. βιβ. κεφ. δ. ἐν ᾧ εὐρήσεις, τίνες ἄκοντες μαρτυροῦσι κατὰ δητῶν προσώπων. [Sch. t. III. 83.]

καὶ δευτέραν γενέσθαι τῆν προκομιδὴν] Δευτέρον οὐ γίνεται προκομιδὴ συμβολαίου, εἰ μὴ ἄρα ἐξ ἀναγκαίας αἰτίας, καὶ τότε κρίσει τοῦ δικάζοντος. Ζῆτει παραγραφήν εἰς τὸ κεφ. π. [Sch. u. III. 83.]

L. 1. πα'.^{u)} Ἐν τοῖς συναλλάγμασιν ἢ^{uu)} τῶν πραγμάτων C. IV. 22. τῶν ἀλήθεια σκοπεῖσθω μᾶλλον, ἢπερ τὸ ἔγγραφον.

ἐν τοῖς συναλλάγμασιν] Σκοπητέα μᾶλλον ἐστὶν ἢ ἀλήθεια ἐν τοῖς συναλλάγμασιν, ἢπερ τὰ γραμματεῖα. φησὶ γὰρ ἢ γ'. διατάξεις τοῦ παρόντος tit. οὗ τὸ πρακτικόν, καὶ οὐ τὸ γραφομένον σκοπεῖται. ὅμοιον κείται ἐν τῷ προκειμένῳ δ. βιβ. tit. κβ. διατ. β. [Sch. x. III. 83.]

ἢπερ τὸ ἔγγραφον] Ὡς ἐπὶ δανείου ζητοῦμεν καὶ ἀρίθμηση, οὐκ μόνον εἰ ἐγγέγραπται, οὐκ ἀρίθμηση, οὐτὰ καὶ ἐπὶ πράσεως ζητοῦμεν, εἰ τῆ ἀλήθειαν συνήλασαν· εἰ γὰρ εἰκονικῶς, οὐκ ἐρρωται ἢ πράσις. [Sch. y. III. 84.]

L. 2. πβ'. Ἐὰν ὁ ἀνὴρ βουλόμενος δωρήσασθαι τῇ C. eod. γυναικί, τοιαύτην εἶδε μέθοδον, ἵνα ἀγοράσῃ πρᾶγμα, καὶ γένηται τὸ ἔγγραφον, ὡς δῆθεν τῆς γυναικὸς ἀγορασάσης, οὐ πιστεύομεν τῷ ἔγγραφῳ, ἀλλὰ τῇ ἀλήθειαν· καὶ δύναται ὁ ἀνὴρ ὡς ἀπὸ δωρεᾶς ἀνυποστάτου τὸν ἀγρὸν ἐκδικῆσαι παρὰ τῆς γυναικός.

ἐὰν ὁ ἀνὴρ] Ἀνάγνωθι τὸ πβ. καὶ π'. καὶ πδ. καὶ ε. κεφ. καὶ βιβ. α. tit. ιη. διγ. ζ'. θεμ. β'. ὁ φησιν· Ὁ ἀρχὸν τὴν ἀλήθειαν σκοπεῖται· τὸ γὰρ ἀληθὲς ἐκ τῶν κατὰ πλῆρη γνωσμένων οὐ βλαπτέται. καὶ tit. ε. κεφ. η'. ὁ φησιν· Τὸ κακῶς συντεθῆναι τὰ συμβόλαια οὐ βλαπτει τὴν τῶν παίδων κατὰστατον. καὶ βιβ. μη. tit. κ. κεφ. λθ'. Ἐὰν πατέρες περὶ βίων ὡς περὶ δούλων ὁμολογήσωσι, τὴν κατὰστατον αὐτῶν οὐ βλαπτουσιν. καὶ κεφ. ζ'. τοῦ αὐτοῦ tit. ὁ φησιν· Τὸ εἰπεῖν τινὰ ἐλευθέρον ὄντα, ὅτι δούλος ἐστίν, οὐκ ἀδικεῖ αὐτὸν περὶ τύχην. καὶ κεφ. ιε'. ὁ φησιν· Οὐδὲ τὸ παραλειφθῆ-

cap. 3. cuius initium: In singulis testibus quaeritur. Quod igitur amicus per se amicitiae causa facere cupit, id est, testimonium pro amico dicere, id lex prohibuit quasi suspectum: quod vero detrectat, id est, testimonium adversus amicum dicere, id et permittit, et necessario fieri definit, quod omni suspicione careat amicitiae et inimicitiae.

4) sed si quis iuret] Praestito prius iureiurando calumniae ab eo, qui contendit, chartam esse penes infitiantem: tunc enim iurat de calumnia, qui petit chartam proferri, quando is, a quo petitur, eam se habere negat. Sin autem fateatur quidem, se instrumentum habere, dicat autem, eo edito sibi damnum emersurum, ipse solus iurat. Quodsi penitus neget, se habere instrumentum, petitur autem eiusmodi infitiatorem mentiri dicat, ipse iurat de calumnia, et ille iusiurandum principate praestat.

5) et in argentariorum rationibus] Fortasse enim quis cum alio mutuatus ab argentario, solidum ipse solverat. Postea vero portionem contingentem a correo creditae pecuniae petit, nec accepit, quod negaret, se mutuum simul accepisse: et ideo brevia argentarii postulat.

6) sed adversus alios quosdam] Nam si adversus ipsum argentarium vel creditorem postulentur, statim sine controversia rationes edentur, licet is, a quo editio petitur, manifesto inde laedatur.

Nota argentarium, qui non exhibet codices suos alteri profuturos, condemnari.

Nota, quando et unius testimonium admittendum sit. Idem lib. 20. tit. I. cap. 4. et praesentis tit. cap. 70. et lib. 47. tit. I. cap. 55.

7) invitus quis] Quaere tit. I. lib. 21. cap. 4. in quo invenies, quinam adversus certas personas inviti testimonium dicant.

8) iterum illud edi] Instrumentum iterum non editur, nisi ex causa necessaria, et tunc arbitrio iudicis. Quaere adnotationem ad cap. 80.

LXXXI. In contractibus¹⁾ rerum veritas potius, quam scriptura²⁾ inspicitur.

1) in contractibus] In contractibus veritas potius spectanda est, quam instrumenta. Ait enim const. 3. huius tit. quod gestum est, non quod scriptum est, inspicere. Idem extat proposito lib. 4. tit. 22. const. 2.

2) quam scriptura] Ut in mutuo non solum quaerimus, an scriptura sit, numeratam esse pecuniam, sed ipsam numerationem desideramus, ita et in venditione quaerimus, an revera contraxerint: nam si simulate, venditio non valet.

LXXXII. Si vir¹⁾, cum uxori donatum vellet, hanc viam invenerit, ut rem emeret, et instrumentum fieret, quasi uxor emisset, fidem instrumento non adhibemus, sed veritati: et vir, quia donatio invalida est, fundum ab uxore vindicare potest.

1) si vir] Lege cap. 82. et 80. et 84. et cap. 5. et lib. 1. tit. 18. dig. 6. them. 2. quo dicitur: Praeses veritatem spectet: veritas enim ex rebus per errorem gestis non laeditur. Et tit. 5. cap. 8. quo dicitur: Quod male concepta sint instrumenta, non laedit statum liberorum. Et lib. 48. tit. 20. cap. 39.: Si parentes de filiis velut servis professi fuerint, statum eorum non laedit. Et cap. 6. eiusdem tit. quo dicitur: Quod quis liber dixerit, se servum esse, statum eius non laedit. Et cap. 15. quo dicitur: Nec quod omissa sit professio ge-

1) Adde τοῦ ante τῆς. 2) Adde ὁ post ὅταν. u) Cap. 81. legitur et in Syn. p. 233. Harm. I. 8. §. 2. et Attal. tit. XVII. §. 11. uu) ἢ addo auctoritate Syn. Harm. Attal. Deest apud Fabr.

ναι τὴν ἀπογραφὴν τῆς γενέσεως ποιεῖ τὸν ἐλεύθερον δούλον· οὐδὲ τὸ προνεχθῆναι ἀπογραφὴν ποιεῖ τὸν δούλον ἐλεύθερον· ἀλλὰ χρῆ τὴν ἀλήθειαν σκοπηθῆναι. καὶ κεφ. ις. ὁ φησιν· Ἡ διατάξις ἀντιγράφει πρὸς γυναῖκά τινα λέγουσα, ὅτι, εἰν ὑπηρετήσας καὶ ἀγνοοῦσα ἐπεδόθη εἰς προῖκα ὡς δούλη, καὶ μάλιστα καὶ ἐλαττων οὐσα τῶν εἰκοσι ἑνιαυτῶν, οὐδὲν ἀντίκειται τῇ ἐλευθερίᾳ. καὶ κεφ. κδ. ὁ φησιν· Ἐάν τις γυνὴ ἐπερωτηθῆ ἔν ὑπομνήματι, καὶ εἴπῃ ἑαυτὴν δούλην, οὐκ ἀποκλείεται τῆς ἰδίας ἐλευθερίας. καὶ κεφ. λε. ὁ φησιν· Ἐάν τις ὡς ἐπίτροπος διοικήσῃ πράγματα ἀνήβου, δύναται ἐνύγεσθαι ὡς δούλος παρ' αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ οὐδὲν βλάπτει τὴν ἐναγωγὴν. καὶ βιβ. β. τι. ε. κεφ. ιε. ὁ φησιν· Ὁ δοθεὶς δικαστῆς μὴ τῇ διηγήσει τοῦ δεηθέντος, ἀλλὰ τῇ ἀλήθειᾳ προσεγέτω τοῦ πράγματος. καὶ κεφ. ις. ὁ φησιν· Ὁ δικαστῆς δεκά λιτρῶν ὑποκείσθω προστίμῳ τὴν ἀλήθειαν ζητηθῆναι κωλύων. καὶ ις. ὁ φησιν· Ἡ ἀλήθεια ζητεῖσθω, κἂν ἐκβιβασθῆναι πρᾶγμα καὶ οὐ διαγνωσθῆναι προστέτακται. καὶ βιβ. νβ. τι. α. κεφ. λη. ὁ φησιν· Οὐ τῷ τύπῳ τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῶν δι' αὐτῶν ἐκφρανομένων ἐνεχόμεθα. [Sch. z. III. 84.]

πγ'. Ἐάν τις ἀγοράσῃ ἐπὶ αἰτία ἐνεχύρου, οὐ τί γέγραπται σκοποῦμεν, ἀλλὰ εἰ τῇ ἀληθείᾳ τι ἐπράχθη.

ἔάν τις ἀγοράσῃ] Ἡ προσποίησις οὐκ ἀδικεῖ τὴν ἀλήθειαν, κἂν ἐγγράφον προσῆθῃ. τοῦτο γὰρ ἐπάγει ἡ διατ. δ. τοῦ παρόντος τι. ἀνάγνωθι τὴν δ. διατ. τοῦ λη. τι. τοῦ παρόντος δ. βιβ. καὶ τὴν ιε. διατ. τοῦ ις. τι. τοῦ ε. βιβ. καὶ μὲνῆσο τῆς κ. διατ. τοῦ δ. τι. τοῦ β. βιβ. ἴστεον, ὅτι φησὶν ἡ β. διατάξις τοῦ μῆ. τι. τοῦ βιβ. η. ὅτι τὰ προσποιητὰ ἐγγράφα οὐκ ἀναιροῦσι τὴν ἀλήθειαν. δηλοῖ δὲ ἡ ε. διατ. τοῦ ν. τι. τοῦ αὐτοῦ η. βιβ. ὡς ἡ ὑπόνοια οὐκ ἀδικεῖ τὴν ἀλήθειαν. [Sch. a. III. 84. sq.]

πδ'. Ὅσαίσις^{v)} τὸ παρ' αὐτοῦ πραχθὲν γράμῃ^{w)} παρ' ἄλλου γεγονέναι, τῇ ἀληθείᾳ προσέχομεν, οὐ τοῖς πλαστῶς γεγραμμένοις^{x)}.

Ὅσαίσις τὸ παρ' αὐτοῦ πραχθὲν] Τοῦτο ἔγνωσ ἔν τῷ κ. βιβ. τῶν διγ. τι. ε. διγ. ε. οἱ, κἂν ἐγγυητῆς καταβαλῶν ὑπὲρ τοῦ πρωτοτύπου, ἢ δευτέρως δανειστής πληρώσας τὸν προγενέστερον δανειστὴν, δοξῶσιν ἀγοράσαι τὴν ὑποθήκην, ὑπόκεινται τῷ βουλομένῳ προσαγαγεῖν τὸ χρέος, καὶ λαβεῖν τὸ ἐνεχύρον· οὐδὲ γὰρ μιμνῶνται ἀγοραστῆρ. [Sch. b. III. 85.]

οὐ τοῖς πλαστῶς γεγραμμένοις] Σημειώσαι, ὅτι ἐπὶ τῶν συναλλαγμάτων οὐ τῇ γραφῇ προσέχομεν, ἀλλὰ τῇ ἐννοίᾳ τῶν συμβαλλόντων. ζῆτει βιβ. κς. τι. ε. κεφ. λ. καὶ βιβ. κδ. τι. ε. κεφ. ι. καὶ τὸν Παλαιόν, καὶ βιβ. λς. τι. ιβ. κεφ. λδ. [Sch. c. III. 85.]

πε'. Ἐάν τις ἐνταλθεὶς παρ' ἐμοῦ συγγράφασθαι μισθωτικὸν τοῦ ἐμοῦ πράγματος, ἵνα μισθώσῃται αὐτὸ παρ' ἐμοῦ, ἀπελθὼν ἐποίησεν ὠνεακόν, καὶ προσήγαγέ μοι, κἀγὼ μὴ ἀναγνούς ὑπέγραψα ἔν αὐτῷ, οὐδὲν ἐκ τούτου γίνεται μοι πρόκριμα.

κἀγὼ μὴ ἀναγνούς] Οὐ βλάπτεται τις κατὰ πλάνην ὑπογράφων ἢ οὐκ ἴδῃ συναλλάγματι, δηλονότι ὑπὲρ ἑαυτοῦ· οὐδὲ γὰρ ἡ κατὰ πλάνην γενομένη ὑπογραφὴ συγχωρεῖ ἔρρωσθαι τὸ γινόμενον. ἀνάγνωθι τὴν β. διατάξιν τοῦ να. τι. τοῦ παρόντος βιβ. ἥτις φησὶν· Ὁ ὑπογράφων κατὰ πλάνην εἰς τὸ ὠνεακόν τοῦ οἰκείου πράγματος πωλουμένου παρ' ἄλλου, οὐ προκριματίζεται. Καὶ μὲνῆσο τῆς ιδ. διατ. τοῦ β. τι. τοῦ αὐτοῦ προκειμένου βιβ. διαλεγόμενον περὶ τοῦ ἐν εἰδήσει ὑπογράφοντος. [Sch. d. III. 85.]

Σημειώσαι τὴν διαφορὰν τοῦ ὑπογράφοντος ὑπὲρ ἑαυτοῦ πρὸς τὸν ὑπογράφοντα ὑπὲρ ἄλλου· οἱ ὁ μὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὑπογράφων, εἰν ἐπίσταται τὸ πραττόμενον, κατέχεται, ὁ δὲ ὑπὲρ ἄλλου ὑπογράφων, κἂν οἶδε τὸ γινόμενον, οὐ κατέχεται. αἰεὶ δὲ ὀφείλει γινῶναι. [Sch. d. III. 85.]

neris, id liberum facit servum: nec quod prolata sit professio, id servum facit liberum: sed veritatem spectari oportet. Et cap. 16. quo dicitur: Rescribit constitutio ad mulierem quandam in haec verba: Si ministerium exhibuisti et ignorans in dotem data es quasi ancilla, et maxime, cum minor esses viginti annis, nihil officit libertati. Et cap. 24. quo dicitur: Si qua mulier interrogata fuerit apud acta, et se ancillam dixerit, non excluditur a sua libertate. Et cap. 35. quo dicitur: Si quis velut tutor res pupilli administraverit, potest ab eo conveniri quasi servus: hoc enim actioni non nocet. Et lib. 2. tit. 5. cap. 15. quo dicitur: Iudex datus non deprecantis narrationem, sed veritatem rei inspiciat. Et cap. 16. quo dicitur: Iudex decem librarum auri muleta puniatur, qui veritatem acquiri prohibuerit. Et cap. 17. quo dicitur: Veritas anquiratur, licet rei executio, non cognitio mandata sit. Et lib. 52. tit. 1 cap. 38. quo dicitur: Non figura literarum, sed vi eorum, quae per eas exprimuntur, obligamur.

LXXXIII. Si quis emerit¹⁾ pignoris causa, non quid scriptum sit, spectamus, sed quid revera gestum sit. L. 3. C. IV. 22.

1) si quis emerit] Simulatio non nocet veritati, licet instrumentum praecesserit. Hoc enim addit const. 4. huius tit. Lege const. 4. tit. 38. huius lib. 4. et const. 15. tit. 16. lib. 5. et memineris const. 21. tit. 4. lib. 2. Sciendum est, const. 2. tit. 48. lib. 8. dici, scripturas simulatas veritatem non evertere. Significat et const. 5. tit. 50. eiusdem libri 8. opinionem non officere veritati.

LXXXIV. Quoties quis gestum a se¹⁾ scripserit ab alio gestum esse, veritatem spectamus, non quae falso scripta sunt²⁾. L. 4. C. eod.

1) quoties quis gestum a se] Didicisti lib. 20. Digest. tit. 5. dig. 5. licet fideiussor, qui pro reo principali solvit, vel secundus creditor, qui priorem implevit, videantur hypothecam emisse, tamen eos subiacere volenti offerre debitum et pignus suscipere: neque enim emtorem imitantur.

2) non quae falso scripta sunt] Nota, in contractibus non scripturam nos spectare, sed mentem contrahentium. Quaere lib. 25. tit. 5. cap. 30. et lib. 29. tit. 5. cap. 10. et Antiquum, et lib. 35. tit. 12. cap. 34.

LXXXV. Si quis mandatu meo locationis instrumentum iussus conscribere, rem meam conductam habiturus, digressus emtionale instrumentum confecerit, mihi que obtulerit, ego autem eo non relecto¹⁾ subscripserim, nullum ex eo mihi praecidium affertur. L. 5. C. eod.

1) ego autem eo non relecto] Non laeditur quis per errorem subscribens contractui, quem nescivit, pro se scilicet: neque enim subscriptio per errorem facta id, quod fit, valere patitur. Lege const. 2. tit. 51. huius lib. qua dicitur: Qui per errorem subscribit instrumento venditionis rei suae ab alio venditae, sibi non praecidit. Et memineris const. 14. tit. 2. eiusdem libri propositi, qui tractat de eo, qui sciens subscribit.

Nota differentiam eius, qui pro se ipso subscribit, et eius, qui pro alio: quod subscribens pro se, si id, quod actum est, sciat, obligetur, subscribens vero pro alio, licet non ignoret, quod geritur, non obligetur. Semper autem id scire debet.

v) Cap. 84. legitur apud Attal, tit. XVII. §. 12. ubi recte post ὁσαίσις additur.

w) Attal. γράμει. x) Attal. ἐγγεγραμμένοις.

Θαλελαίου. Οὕτως ἔγνων ἐν τῷ α'. βιβ. τῶν δὲ ὄβρους τ. α'. κεφ. ιη'. ὅτι, ὅσκις ἐγὼ ἕτερον νομίζω τὸ συναλλάγμα, ὃ δὲ συναλλάσσω πρὸς ἐμὲ ἕτερον, οὐκ ἔρωται τὸ συναλλάγμα. [Sch. d. III. 85.]

TITULOS B'.

Περὶ συμβολαιογράφων καὶ τοῦ τὰ πρωτόκολλα ἔαν ἐν τοῖς χάρταις, καὶ περὶ τοῦ προτάττεσθαι τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ὑπομνήμασι.

Nov. 44.
cap. 1.

α'. Θεοπίζομεν, ὥστε τοὺς προεσιῶτας τῆς ἐργασίας συμβολαιογράφους αὐτοὺς δι' ἐναντιῶν ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιτάττεσθαι τὸ συμβόλαιον, ἡνίκα τε ἀπολύοιτο, παραγίνεσθαι, καὶ μὴ ἄλλως ἐπιτιθέναι τῷ χάρτη τὴν πληρώσειν, πλην εἰ μὴ ταῦτα προαχθεῖν· ὥστε ἔχειν αὐτοὺς εἰδέναι τὴν ὑπόθεσιν, ἐρωτωμένους τε ὑπὸ τῶν δικαζόντων δύνασθαι τὰ παρηκολουθηκότα γινώσκειν τε καὶ ἀποκρίνεσθαι, καὶ μάλιστα δταν γραμμάτων εἰσὶν ἀνεπιστήμονες οἱ ταῦτα ἐπιτάττοντες, οἷς ῥαδίᾳ καθέστηκε καὶ ἀνεξέλεγκτος ἡ τῶν ταῖς ἀληθείαις παρηκολουθηκότων ἄρνησις. ἵνα τοίνυν ἅπαντα ταῦτα κωλύσωμεν, διὰ τοῦτο τὸν παρόντα γράφομεν νόμον, καὶ ταῦτα παρασηυλάττεσθαι πάντως βουλόμεθα παρὰ τῶν συμβολαιογράφων, εἴτε ἐπὶ ταύτης τῆς εὐδαίμονος πόλεως, εἴτε ἐν ἐπαρχίαις εἴεν· γινωσκόντων, ὡς, εἰ παρὰ ταῦτά τι πρῶξιεν, ἐκπεσοῦνται πάντας τῶν καλουμένων βαθμῶν· καὶ ὁ παρ' αὐτῶν σταλεῖς ἐφ' ὅτε ἐπιταγῆναι τὸ συμβόλαιον, καὶ παραγενόμενος αὐτὸς κύριος τῆς ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ ἀδθεντίας ἔσται, καὶ μεταβληθήσεται τὸ πρῶγμα· καὶ ὁ μὲν τὸ λοιπὸν ταύτην ἐφῆξει τὴν τάξιν ἐν τῷ βαθμῷ, ὅποιον ὁ κατ' αὐτὴν προτείνων εἴχεν· ὁ δὲ γε ἐκπεσῆται ταύτης, ἢ εἷς ἔσται τῶν ὑπογραφόντων ἐκείνῳ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν ἀπηξίωσε τοῦτο πράττειν, ὅπερ ἦν ἐφεμμένον αὐτῷ, ὁ δὲ κατὰ τὴν ἐκείνου γνώμην τοῦτο ἔπραξε· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ταύτην ἐπάγομεν αὐτοῖς τὴν ποινήν, ἵνα δέει τούτου γίνωνται περὶ τὰ συμβόλαια δίκαιοί τε καὶ ἀσφαλέστεροι, καὶ μὴ διὰ τὴν αὐτῶν ἄνεσιν τε καὶ τρυφήν τοὺς ἄλλοτρίους διαφθείρωσι βίους.

περὶ συμβολαιογράφων] Τὸ προοίμιον τῆς παρούσης νεαράς.

Ἰουστινιανὸς Ἰωάννῃ ἐπάρχῳ πραιτωρίων, τὸ δεύτερον ἀπὸ ὑπάτων καὶ πατριῶν.

Δίκης μικρῆ πρόσθεν ἠκροασάμεθα τῷ παρόντι νόμῳ παρασχομένης τὴν πρόφασιν. ἐκ γὰρ προσώπου γυναικὸς τινὸς ἐφέρετο συμβόλαιον, γράμματα μὲν αὐτῆς οὐκ ἔχον (ἦν γὰρ τούτων ἀνεπιστήμων), τελευθὲν δὲ ὑπὸ συμβολαιογράφου καὶ παρὰ τε ταβουλαρίου τὴν ὑπογραφήν ἔχον, τῆς αὐτῆς καὶ μαρτύρων ἐπιδεικνύον παρουσίαν. εἶτα, ἐπειδὴ τις ἀμφισβήτησις περὶ αὐτοῦ γέγονε, τῆς γυναικὸς λεγούσης, οὐ ταῦτα εἶναι τὰ παρ' αὐτῆς ἐπιταχθέντα, ἄπερ ὁ χάρις ἔλεγε, ὁ τῆς δίκης ἀκροώμενος ἐπέζητει παρὰ τοῦ συμβολαιογράφου μαθεῖν τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν, καὶ δὴ τὸν συμβολαιογράφον ἠγάγε. ὁ δὲ τὰ μὲν γράμματα ἐπιγνώσκων ἐφῆ τῆς πληρώσεως τοῦ συμβολαίου, μὴ μὴ εἰδέναι τι τῶν παρακολουθησάντων· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τὴν ἀρχὴν ἐπιταγῆναι παντελῶς, ἀλλ' ἐπιτρέψαι τινὲ τῶν αὐτοῦ τοῦτο πρῶξαι, οὔτε ἕτερον παραγενέσθαι τῇ πληρώσει, ἀλλ' αὐτὸς τοῦτο ἕτερον ἐπιτετραφέναι. καὶ ὁ μὲν παραγενόμενος τῇ πληρώσει ἤλθεν, οὐδὲν οὔτε αὐτὸς φήσας εἰδέναι (καὶ γὰρ οὐδὲ ὁ γραφεὺς ἦν τοῦ συμβολαίου), ἀλλὰ μόνον ἐδίδαξεν, ὅτι παρόντος μὲν αὐτοῦ τοῦτο ἀπολένται. οὐδὲ μὴν ὁ τὴν ἀρχὴν ἐπιταχθεῖς εὐ-

Thalelai. Sic didicisti lib. I. de rebus tit. I. cap. 18. quoties ego aliud negotium contrahi existimo, aliud is, qui mecum contrahit, contractum non valere.

TITULUS II.

De tabellionibus¹⁾, et ut protocolla instrumentis relinquuntur, et ut praeponatur nomen Imperatoris in instrumentis et actorum monumentis.

I. Sancimus²⁾, ut tabelliones, qui ei officio praesunt, ipsi per se omnibus modis instrumentum componant, et cum absolvitur, praesentes sint, et non aliter chartam compleant, quam si haec peracta sint: ut ipsi negotii notitiam habeant, et a iudicibus interrogati possint, quae subsecuta sint, cognoscere et respondere, et maxime si literarum imperiti sint, qui haec mandarunt, quibus facilis est et citra reprehensionem negatio eorum, quae revera secuta sunt. Ut ergo omnia haec prohiberemus, ideo praesentem legem scripsimus, eaque custodiri omnino volumus a tabellionibus, sive in hac felici urbe, sive in provinciis fuerint: scituris his, se, si adversus haec aliquid fecerint, stationibus suis, quae vocantur, penitus privandos: cumque, qui ab eis missus ad componendum instrumentum et adhibuit est, ipsum ius stationis habiturum, et rem commutatum iri: et hic quidem de cetero in statione eum locum obtinebit, quem qui ei praeerat, tenebat: ille vero eam amittet, aut unus erit ex scribis eius. Quoniam enim hic id facere dedignatus est, quod ei permisum erat, ille vero ex voluntate eius hoc confecit: propterea et nos hanc eis poenam imponimus, quo metu eius aequiores circa instrumenta et cautiores evadant, nec propter remissionem ac luxuriam suam aliorum substantias evertant.

1) de tabellionibus] Prooemium praesentis Novellae.

Iustinianus Ioanni Praefecto Praetorio, iterum Exconsuli et Patricio.

Lis paulo ante ad notitiam nostram pervenerat, quae huic legi occasionem praebuit. Proferebatur enim ex parte mulieris instrumentum, quod scripturam quidem eius non continebat (erat enim literarum ignara), erat tamen absolutum a tabellione et tabellarii subscriptionem habebat, ac mulieris testimonio praesentiam prae se ferebat. Cumque postea dubitatio circa illud emerisset, dicente muliere, ea se non mandasse, quae charta comprehenderentur, iudex, qui de ea re cognoscebat, rei veritatem a tabulario discere desiderabat, atque etiam tabellionem evocavit. At is literas quidem se completionis instrumenti recognoscere dicebat, non tamen nosse quidquam eorum, quae secuta essent: nec enim penitus initio id se excepisset, sed confectionem eius demandasse cuidam ex ministris suis, nec postea completioni interfuisse, sed rursus alteri hoc commississe: cumque is, qui completioni interfuerat, venisset, dixit et ipse, nihil se scire (nam neque is instrumentum conscripserat), sed unum hoc docuit, se praesente